

Α. ΠΟΙΗΣΗ

Όπως συμβαίνει και με τις άλλες Ελληνικές περιοχές έτσι και για την Κύπρο, δεν έχουμε ασφαλείς πληροφορίες για την πνευματική δημιουργία των λεγόμενων «σκοτεινών αιώνων» (1050-850 π.Χ.). Μπορούμε όμως (αν και δεν σώζεται –τουλάχιστον δεν έχει ανακαλυφθεί ως σήμερα από την αρχαιολογική σκαπάνη– γραπτό απόσπασμα) να υποθέσουμε ότι κατά την περίοδο αυτή ο μύθος διαμορφωνόταν σταδιακά και διαδιδόταν κυρίως με τη μορφή του ηρωικού έπους και σπανιότερα ως απλή διήγηση σε πεζό λόγο.

Αντίθετα αρχαιολογικές ενδείξεις, όμως, και οι γραπτές μαρτυρίες οδηγούν στο συμπέρασμα ότι ήδη από τον 8^ο τουλάχιστον αιώνα π.Χ. η επική ποίηση άκμαζε στην Κύπρο.

Μυθικός γενάρχης της Κυπριακής λογοτεχνίας, κάτι σαν τον Ορφέα ή τον Μουσαίο ή τον Λίνο, είναι ο **Κινύρας**. Κοντά του πιθανώς ο **Φρασίος** (που χρησιμοδότησε στον Βούσιρη ότι η αφορία που μάστιζε την Αίγυπτο εννέα έτη θα έπαυε αν έσφαζαν στον Δία κάθε χρόνο έναν ξένο άντρα) και πιθανότατα άλλοι ιερείς-μάντεις.

Ο χρησμολόγος **Εύκλο(υ)ς** είναι πιθανώς ο πρώτος Κύπριος του οποίου σώζονται στίχοι, όπου φαίνεται να «προφητεύεται» η γέννηση του Ομήρου στην Κύπρο. Στον ίδιο αποδίδεται και η «προφητεία» (χωρίς να παρατίθενται σχετικοί στίχοι) για εκστρατεία των βαρβάρων εναντίον της Ελλάδας. Πότε έζησε και τι έγραψε παραμένει πρόβλημα, καθώς κινείται ανάμεσα στον μύθο και την ιστορία, ώστε να μπορεί να παραβληθεί κατά ένα μέρος προς τον Ορφέα και κατά ένα άλλο προς τον Όμηρο και τον Στασίνο.

Ο **Στασίνος** είναι ο πιο πιθανός ποιητής των *Κυπρίων επών*, που πρέπει να τοποθετηθούν –στη μορφή με την οποία σώζονται– μετά τον Όμηρο. Ποιητής των *Κυπρίων επών* θεωρείται και ο **Ηγησίνο(υ)ς ή Ηγησίας**. Το θέμα, όμως, της πατρότητας των σωζόμενων Ομηρικών ύμνων *Εις Αφροδίτην* παραμένει στο πλαίσιο των υποθέσεων.

Η ποιητική αυτή παραγωγή ανήκει κυρίως στην Κυπροαρχαϊκή περίοδο (750-600 π.Χ.) και είναι το αποτέλεσμα μιας μακρόχρονης διεργασίας, που πρέπει να τοποθετηθεί στη Γεωμετρική περίοδο (1100-750 π.Χ.). Προς τα τέλη της εποχής αυτής πρέπει να υπήρχε ήδη πλούσια επική ποίηση, που τραγουδιόταν στις γιορτές της Αφροδίτης και στους ποιητικούς αγώνες.

Την πλούσια σε καρπούς επική περίοδο διαδέχεται μια μακρά περίοδος «σκοτεινή» από άποψη πνευματικής παραγωγής που ταυτίζεται με τους χρόνους της Αιγυπτιακής (560-545 π.Χ.) και με μεγάλο μέρος της Περσικής κυριαρχίας (545-333 π.Χ.). Από την εποχή όμως του βασιλιά της Σαλαμίνας Ευαγόρα Α' (411-374 π.Χ.) μπαίνουν και πάλι οι βάσεις για πνευματική δημιουργία, που οικοδομούνται εξαιτίας των στενών επαφών Κύπρου και Αθήνας και εκδηλώνονται κατά την Ελληνιστική εποχή με πλούσιους καρπούς σε όλους τους τομείς της επιστήμης και της τέχνης.

Τη λυρική ποίηση εκπροσωπούν ο **Κλέων ο Κουριεύς** ο ελεγ(ει)οποιός, πιθανός ποιητής των *Αργοναυτικών* από τα οποία άντλησε ο Απολλώνιος ο Ρόδιος, ο ιαμβογράφος **Ερμείας ο Κουριεύς**, ο επίσης ιαμβογράφος **Καστορίων ο Σολεύς, ο Ζήνων ο Κιτιεύς**, ο επιγραμματοποιός **Αντισθένης ο Πάφιος** και διάφοροι άλλοι ανώνυμοι επιγραμματοποιοί.

Η δραματική ποίηση γνωρίζει ιδιαίτερη άνθηση με τον κωμωδό-παρωδό-φλυακογράφο **Σώπατρο** τον **Πάφιο**, ενώ αναφέρεται και ο ποιητής τραγωδιών **Διονύσιος**.

Ι. ΕΠΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

1. ΟΜΗΡΙΚΟΙ ΥΜΝΟΙ ΕΙΣ ΑΦΡΟΔΙΤΗΝ (5 Υ1-3)

Με τον τίτλο *Ομήρου ύμνοι* είναι γνωστή μια αρχαία συλλογή ύμνων Ομηρικής τεχνοτροπίας που συχνά χαρακτηρίζονται ως προοίμια και η έκτασή τους ποικίλλει από 3 μέχρι 580 στίχους. Η σύγχρονη έρευνα με ελάχιστες εξαιρέσεις, κυρίως όσον αφορά στον ύμνο V (Υ1) *Εις Αφροδίτην*, δεν συμφωνεί με την απόδοσή τους στον Όμηρο (παρά τον τίτλο τους) αλλά τους θεωρεί μεταγενέστερους.

Οι ύμνοι (ύμνοι σε θεότητες και σπάνια σε ημιθέους) αποτελούνται από τρία μέρη:

Προοίμιο: στ. 1 όνομα του εξυμνουμένου σε αιτιατική, παράθεμα, επικλητικό ρήμα (συνήθως *ἄειδε ...*).

Κύριο μέρος: Περιγραφικό ή μυθικό ή επικό μέρος.
Πολλοί μύθοι περιλαμβάνουν τη γέννηση της θεότητας, με τα «επιφάνιά» της να συνοδεύουν πάντα τη γέννηση.
Προέκταση που συνδέει το παρελθόν με το παρόν.

Επίλογος: Χαιρετισμός (*χαῖρε*), σύντομο παράθεμα, προσευχή / -χές.
Αναφορά για μετάβαση σε άλλο ύμνο.

Μπορούμε με επιστημονικά κριτήρια να μιλούμε για Κυπριακούς ύμνους στην Αφροδίτη, τουλάχιστον από τον 7^ο αι. π.Χ. Από τους τρεις ύμνους *Εις Αφροδίτην*, που σώζονται στη συλλογή των Ομηρικών ύμνων, πιο επαρκείς είναι οι ενδείξεις για Κυπριακή προέλευση του μικρότερου από αυτούς (του υπ' αρ. Χ: Υ3), ενώ για τους άλλους δύο οι ενδείξεις είναι λιγότερο επαρκείς, όχι όμως και αμελητέες. Ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά των ύμνων αυτών μεταξύ τους και με την υπόλοιπη Κυπριακή επική ποίηση της ίδιας περίπου εποχής ενισχύουν την κοινή προέλευσή τους: Μπορούμε να μιλούμε για σύνθεσή τους (ή τουλάχιστον για εξέλιξη και απαγγελία τους) στην Κύπρο, τον 7^ο πιθανώς αι. π.Χ., με επίδραση του Ομήρου και του Ησιόδου (μεγαλύτερη του Ησιόδου στους δύο μικρούς ύμνους και του Ομήρου στον μεγάλο, πιθανώς λόγω του θέματος του καθενός). Μπορούμε ακόμα να μιλούμε για μια προφορική παράδοση Ομηρικών ύμνων στην Κύπρο, με ένα στάδιο ακμής κατά την Αρχαϊκή περίοδο, στην οποία ανήκουν τα αξιόλογα δείγματα που έχουμε. Ο Κινύρας –οι Κινυράδες γενικά– και ο Εύκλος, ο Ηγησίας ή Ηγησίνο (ή –ους) και ο Στασίνο δεν πρέπει να είναι αμέτοχοι στην ακμή της υμνητικής ποίησης για την Αφροδίτη. Για τον Εύκλο επισημαίνουμε την πιθανώς όχι τυχαία εμφάνιση της τυπικής φράσης *ἐν εἰναλίῃ Κύπρῳ* σ' αυτόν και στους δύο μικρούς ύμνους *Εις Αφροδίτην*, για τον Στασίνο την κοινή τυπική

σκηνή του στολίσματος της Αφροδίτης στον μεγάλο ύμνο (V: Υ1) *Εις Αφροδίτην* και στα *Κύπρια*. Μα πιο πιθανός ποιητής του ύμνου τούτου, με τον προφητικό λόγο της θεάς φαίνεται να είναι ο χρησμολόγος Εύκλος, ο οποίος δεν αποκλείεται να απέκτησε την κύρια φήμη του –που ξεπέρασε τα όρια της Κύπρου– με αυτόν κυρίως τον ύμνο.

A1. Ο μεγάλος Ύμνος στην Αφροδίτη (Υ1 (V). *Εἰς Ἀφροδίτην*)

A1.1. Η δύναμη της Κύπριδας

Μοῦσά μοι ἔννεπε ἔργα πολυχρύσου Ἀφροδίτης
Κύπριδος, ἥ τε θεοῖσιν ἐπὶ γλυκὺν ἱμερον ὤρσε
καὶ τ' ἐδάμάσσατο φύλα καταθνητῶν ἀνθρώπων
οἰωνοὺς τε διυπετέας καὶ θηρία πάντα,
5 ἦ μὲν ὅσ' ἡπειρος πολλὰ τρέφει ἡδ' ὅσα πόντος·
παῶσιν δ' ἔργα μέμηλεν ἐϋστεφάνου Κυθερείης.

Μούσα, τα έργα ψάλλε μου της Αφροδίτης της πολύχρυσης
της Κύπριδας, που στους θεούς γλυκύ σήκωσε πόθο
και δάμασε τα φύλα των θνητών ανθρώπων
και τα θεόθρεπτα πουλιά και τα θηρία όλα,
5 κι όσα η στεριά τρέφει πολλά κι όσα ο πόντος·
κι όλοι για τα έργα γνιοάζονται της ωριοστέφανης Κυθέρειας.

A1.2. Αθηνά, Άρτεμη, Εστία

Τρισσὰς δ' οὐ δύναται πεπιθεῖν φρένας οὐδ' ἀπατῆσαι·
κούρην τ' αἰγίοχοιο Διὸς γλαυκῶπιν Ἀθήνην·
οὐ γάρ οἱ εὔαδεν ἔργα πολυχρύσου Ἀφροδίτης,
10 ἀλλ' ἄρα οἱ πόλεμοί τε ἄδον καὶ ἔργον Ἄρης,
ὑσμῖναί τε μάχαι τε καὶ ἀγλαὰ ἔργ' ἀλεγύνειν.
πρώτη τέκτονας ἄνδρας ἐπιχθονίους ἐδίδαξε
ποιῆσαι σατίνας> καὶ ἄρματα ποικίλα χαλκῶ·
ἡ δέ τε παρθενικὰς ἀπαλόχροας ἐν μεγάροισιν
15 ἀγλαὰ ἔργ' ἐδίδαξεν ἐπὶ φρεσὶ θεῖσα ἐκάστη.
οὐδέ ποτ' Ἀρτέμιδα χρυσηλάκατον κελαδεινὴν
δάμναται ἐν φιλότῃ φιλομμειδῆς Ἀφροδίτῃ
καὶ γὰρ τῇ ἄδε τόξα καὶ οὖρεσι θῆρας ἐναίρειν,
φόρμιγγές τε χοροὶ τε διαπρύσιοί τ' ὀλολυγαὶ
20 ἄλσεά τε σκιοέντα δικαίων τε πτόλις ἀνδρῶν.
οὐδὲ μὲν αἰδοίῃ κούρῃ ἄδεν ἔργ' Ἀφροδίτης
Ἰστίη, ἣν πρώτην τέκετο Κρόνος ἀγκυλομήτης,

αὐτίς δ' ὀπλοτάτην, βουλῇ Διὸς αἰγίοχοιο,
 πότνιαν, ἣν ἐμνῶντο Ποσειδάων καὶ Ἀπόλλων·
 25 ἡ δὲ μάλ' οὐκ ἔθελεν ἀλλὰ στερεῶς ἀπέειπεν,
 ὤμοσε δὲ μέγαν ὄρκον, ὃ δὴ τετελεσμένος ἐστίν,
 ἀψαμένη κεφαλῆς πατρός Διὸς αἰγίοχοιο,
 παρθένος ἔσσεσθαι πάντ' ἥματα, δῖα θεάων.

Τρία μυαλά μονάχα δεν μπορεί να πείσει ή ν' απατήσει:
 Του ασπιδοφόρου Δία την κόρη τη γλαυκόφθαλμη Αθηνά·
 γιατί δεν την ευχαριστούν της Αφροδίτης της πολύχρυσης τα έργα,
 10 μα οι πόλεμοι στ' αλήθεια της αρέσουν και το έργο του Άρη,
 οι συμπλοκές κι οι μάχες, κι έργα λαμπρά να ετοιμάζει·
 πρώτη αυτή τους γήινους τεχνίτες δίδαξε
 αμάξια κι άρματα να φτιάχνουν χαλκοσκάλιστα·
 κι αυτή τις απαλόδερμες παρθένες στα παλάτια
 15 λαμπρά δίδαξε έργα στης κάθε μιας τους βάζοντάς τα στο μυαλό.
 Ούτε ποτέ τη χρυσοδόξαρη Άρτεμη τη βροντόλαλη
 δαμάζει μ' έρωτα η καλογέλαστη Αφροδίτη·
 γιατί σ' αυτήν αρέσκουνε τα τόξα, και στα βουνά θηρία να σκοτώνει,
 κι οι φόρμιγγες και οι χοροί κι οι εκκωφαντικοί αλαλαγμοί
 20 και τα άλση τα σκιερά και των ανδρών των δίκαιων η πόλη.
 Κι ούτε στην κόρη τη σεμνή αρέσκουνε της Αφροδίτης τα έργα
 την Εστία, που πρώτη γέννησε ο Κρόνος ο πανούργος,
 νεότατη όμως πάλι, με θέλημα του ασπιδοφόρου Δία,
 σεβάσμια, που την αγάπη της ζητούσαν να κερδίσουν
 25 ο Ποσειδώνας κι ο Απόλλων·
 όμως αυτή διόλου δεν ήθελε και σθεναρά την άρνησή της είπε
 κι όρκον ορκίστηκε μεγάλο, που εκπληρωμένος είναι,
 την κεφαλή αφού άγγιξε του αιγίοχου πατέρα Δία,
 παρθένα να 'ν' παντοτινά, η πάνσεπτη θεά.

A1.3. Το σχέδιο του Δία – Ο έρωτας της Αφροδίτης για τον Αγκίστη

Τῇ δὲ καὶ αὐτῇ Ζεὺς γλυκὺν ἥμερον ἔμβαλε θυμῷ
 ἀνδρὶ καταθνητῷ μιχθήμεναι, ὅφρα τάχιστα
 μηδ' αὐτῇ βροτέης εὐνῆς ἀποεργμένη εἴη
 καὶ ποτ' ἐπευξαμένη εἶπη μετὰ πᾶσι θεοῖσιν
 ἥδ' ὃν γελοῖσάσασα φιλομειδῆς Ἀφροδίτη
 50 ὥς ῥα θεοὺς συνέμιξε καταθνητῇσι γυναιξὶ
 καὶ τε καταθνητοὺς νίεις τέκον ἀθανάτοισιν,
 ὥς τε θεὰς ἀνέμιξε καταθνητοῖς ἀνθρώποις.
 Αἰγίσσεω δ' ἄρα οἱ γλυκὺν ἥμερον ἔμβαλε θυμῷ,
 ὃς τότε' ἐν ἀκροπόλοις ὄρεσιν πολυπιδάκου Ἴδης
 55 βουκολέεσκεν βοῦς δέμας ἀθανάτοισιν ἐοικώς.

τὸν δῆπειτα ἰδοῦσα φιλομμειδῆς Ἀφροδίτη
ἠράσατ', ἐκπάγλως δὲ κατὰ φρένας ἵμερος εἶλεν.

- 45 Σ' αὐτῆς τῆς ἰδίας τὴν καρδιά πόθο γλυκόν ο Δίας ἔβαλε
μ' ἄντρα θνητό νὰ σμίξει, ὥστε ταχύτατα
μήτε κι αὐτὴ ἀπὸ θνητό κρεβάτι νὰ 'ν' ἀποκλεισμένη,
μήτε ποτέ με καυχησιὰ νὰ πει μπρὸς σ' ὅλους τοὺς θεοὺς
φιλάρεσκα γελῶντας ἡ φιλόγελη Ἀφροδίτη
50 πὼς ἐσμίξε θεοὺς με τὶς θνητὲς γυναῖκες
κι αὐτὲς θνητοὺς γεννήσαν γιους στοὺς ἀθανάτους,
καὶ πὼς θεὲς ἀνάμιξε με τοὺς θνητοὺς ἀνθρώπους.
Για τὸν Ἀγχίσῃ ἐτσι λοιπὸν πόθο γλυκὸ ἔβαλε στὴν καρδιά τῆς,
πὺς τότε στὶς ψηλὲς κορφές τῆς πολυπίδακῆς τῆς Ἰδῆς
55 ἐβόσκει βόδια στὸ παράστημα με ἀθανάτους ὅμοιους.
Αὐτὸν λοιπὸν σὰν εἶδε ἡ φιλόγελη Ἀφροδίτη
ἐρωτεύτηκε, καὶ θαυμαστά στὰ σωθικά τῆς πόθος τὴν κυρίεψε.

A1.4. Ο στολισμός της Αφροδίτης στὴν Πάφο

- Ἐς Κύπρον δ' ἐλθοῦσα θυώδεα νηὸν ἔδυνεν
ἐς Πάφον, ἔνθα δέ οἱ τέμενος βωμός τε θυώδης.
60 ἔνθ' ἢ γ' εἰσελθοῦσα θύρας ἐπέθηκε φαεινάς.
ἔνθα δέ μιν Χάριτες λούσαν καὶ χρίσαν ἐλαίῳ
ἀμβρότῳ, οἷα θεοὺς ἐπενήνοθεν αἰὲν ἔόντας,
ἀμβροσίῳ ἐ<δ>ανῶ, τό ρά οἱ τεθυωμένον ἦεν.
ἐσσαμένη δ' εὖ πάντα περὶ χροῖ εἵματα καλὰ
65 χρυσῶ κοσμηθεῖσα φιλομμειδῆς Ἀφροδίτη
σεύατ' ἐπὶ Τροίης προλιποῦσ' εὐώδεα Κύπρον
ὑψι μετὰ νέφεσι ρίμφα πρήσσουσα κέλευθον.
Ἰδὴν δ' ἴκανε πολυπίδακα, μητέρα θηρῶν,
βῆ δ' ἰθὺς σταθμοῖο δι' οὐρεος· οἱ δὲ μετ' αὐτὴν
70 σαίνοντες πολιοὶ τε λύκοι χαροποὶ τε λέοντες
ἄρκτοι παρδάλιές τε θαὶ προκάδων ἀκόρητοι
ἦϊσαν· ἢ δ' ὀρώσῃ μετὰ φρεσὶ τέρπετο θυμὸν
καὶ τοῖς ἐν στήθεσσι βάλλ' ἵμερον, οἱ δ' ἅμα πάντες
σύνδυο κοιμήσαντο κατὰ σκιόεντας ἐναύλους.
75 αὐτὴ δ' ἐς κλισίας εὐποιήτους ἀφίκανε·
τὸν δ' εὗρε σταθμοῖσι λελειμμένον οἶον ἀπ' ἄλλων
Ἀγχίσῃν ἥρωα θεῶν ἄπο κάλλος ἔχοντα.
οἱ δ' ἅμα βουσὶν ἔποντο νομὸν κάτα ποιήεντας
πάντες, ὁ δὲ σταθμοῖσι λελειμμένος οἶος ἀπ' ἄλλων
80 πωλεῖτ' ἔνθα καὶ ἔνθα διαπρύσιον κιθαρίζων.
στῇ δ' αὐτοῦ προπάροιθε Διὸς θυγάτηρ Ἀφροδίτη
παρθένῳ ἀδμήτῃ μέγεθος καὶ εἶδος ὁμοίη,

μή μιν ταρβήσειεν ἐν ὀφθαλμοῖσι νοήσας.
 Ἀγχίσης δ' ὀρόων ἐφράζετο θαύμαινέν τε
 85 εἶδός τε μέγεθός τε καὶ εἴματα σιγαλόεντα.
 πέπλον μὲν γὰρ ἔεστο φαεινότερον πυρὸς αὐγῆς,
 εἶχε δ' ἐπιγναμπτὰς ἑλίκας κάλυκάς τε φαεινάς,
 ὄρμοι δ' ἀμφ' ἀπαλῇ δειρῇ περικαλλέες ἦσαν
 καλοὶ χρύσειοι παμποῖκιλοι, ὥς δὲ σελήνη
 90 στήθεσιν ἀμφ' ἀπαλοῖσιν ἐλάμπετο, θαῦμα ἰδέσθαι.

Στην Κύπρο τότε φθάνοντας μέσ' στον ναό τον μυρωμένο μπήκε
 στην Πάφο, όπου τέμενος κι ευωδιαστός βωμός της είναι·
 60 Εδώ αφού μπήκε αυτή τις στραφτερές έκλεισε πόρτες.
 Και τότε οι Χάριτες την έλουσαν και την αλείψαν λάδι
 θεϊκό, όπως αρμόζει στους θεούς που αιώνιοι είναι,
 με θεϊκό γλυκόλαδο, γι' αυτή αρωματισμένο που ήταν.
 Κι όταν ωραία στο σώμα όλα φόρεσε τα όμορφα τα ρούχα
 65 και με χρυσαφικά στολίστηκε η φιλόγελη Αφροδίτη
 έσπευσε για την Τροία αφήνοντας τη μυρωμένη Κύπρο
 ψηλά στα νέφη κόβοντας μ' ευκινησία δρόμο.
 Και στην πολύβρυση έφτασε την Ίδη, των άγριων θεριών τη μάνα,
 κι ευθεία τράβηξε στη στάνη του βουνού· και πίσω της
 70 κουνώντας την ουρά λύκοι ψαρότριχοι κι αγριωπά λιοντάρια,
 αρκούδες και γοργοδρόμοι πάνθηρες ακόρεστοι για ελάφια
 ακλουθούσαν· κι αυτή θωρώντας μέσα της ολόψυχα χαιρόταν
 κι έβαλε μέσ' τα στήθια τους τον πόθο, κι εκείνα όλα μαζί
 συνδύο κοιμήθηκαν στις σκιερές φωλιές τους.
 75 Κι αυτή στις καλοκαμωμένες έφτασε καλύβες·
 και μέσ' στη στάνη από τους άλλους ξεκομμένο βρήκε
 τον ήρωα Αγχίση, απ' τους θεούς το κάλλος που είχε.
 Αυτά αντάμα με τα βόδια στους χλοερούς βοσκότοπους τραβούσαν
 όλα, κι αυτός στη στάνη ξέμακρα από τους άλλους μόνος
 80 εδώ κι εκεί περιφερόταν ηχηρά παίζοντας την κιθάρα.
 Και στάθηκε μπροστά του τού Δία η κόρη η Αφροδίτη
 μ' ανύπαντρη παρθένα σε παράστημα και κάλλος όμοια,
 μήπως μπροστά του βλέποντάς την συντρομάξει.
 Κι ο Αγχίσης καλοκοίταζε και θαύμαζε θωρώντας
 85 την ομορφιά και το παράστημα και τα λαμπρά τα ρούχα.
 Γιατί πιο φωτεινό απ' της φωτιάς τη λάμψη πέπλο είχε φορέσει,
 και σκουλαρίκια λαμπερά είχε στριφτά και ρόδακες αστραφτερούς
 και περιδέρια περικαλλή στον απαλό γύρω λαιμό της ήταν
 όμορφα χρυσά ολοστόλιστα, και σαν σελήνη
 90 στα στήθη γύρω τ' απαλά λαμποκοπούσαν, στην όψη θαύμα.

A1.5. Αγχίσης – Αφροδίτη

- Αγχίσην δ' ἔρος εἶλεν, ἔπος δέ μιν ἀντίον ἦῴδα·
 Χαῖρε ἄνασσ', ἥ τις μακάρων τάδε δώμαθ' ἰκάνεις,
 Ἄρτεμις ἢ Λητώ ἢ χρυσή Αφροδίτη
 ἢ Θέμις ἠὺγενὴς ἢ γλαυκῶπις Ἀθήνη
 95 ἢ πού τις Χαρίτων δεῦρ' ἦλνθες, αἶ τε θεοῖσι
 πᾶσιν ἑταιρίζουσι καὶ ἀθάνατοι καλέονται,
 ἢ τις νυμφάων αἶ τ' ἄλσεα καλὰ νέμονται,
 ἢ νυμφῶν αἶ καλὸν ὄρος τόδε ναιετάουσι
 καὶ πηγὰς ποταμῶν καὶ πίσσα ποιήεντα.
 100 σοὶ δ' ἐγὼ ἐν σκοπιῇ, περιφαινομένῳ ἐνὶ χώρῳ,
 βωμὸν ποιήσω, ῥέξω δέ τοι ἱερὰ καλὰ
 ὥρῃσιν πάσῃσι· σὺ δ' εὖφρονα θυμὸν ἔχουσα
 δός με μετὰ Τρώεσσιν ἀριπρεπέ' ἔμμεναι ἄνδρα,
 ποίει δ' εἰσοπίσω θαλερὸν γόνον, αὐτὰρ ἔμ' αὐτὸν
 105 δηρὸν ἐὺ ζῶειν καὶ ὄραν φάος ἡελίοιο
 ὄλβιον ἐν λαοῖς καὶ γήραος οὐδὸν ἰκέσθαι.
 Τὸν δ' ἠμείβετ' ἔπειτα Διὸς θυγάτηρ Ἀφροδίτη·
 Ἀγχίση, κύδιστε χαμαιγενέων ἀνθρώπων,
 οὐ τίς τοι θεὸς εἰμι· τί μ' ἀθανάτησιν ἔϊσκεις;
 110 ἀλλὰ καταθνητὴ γε, γυνὴ δέ με γείνατο μήτηρ.

- Και τον Αγχίση έρωτας κυρίευσε και προσφωνώντας την τής είπε:
 Χαίρε βασίλισσα, όποια απ' τις θεές στο σπίτι τούτο φτάνεις,
 η Άρτεμη ή η Λητώ ή κι η χρυσή Αφροδίτη
 ή η Θέμιδα η ευγενής ή η Αθηνά η γλαυκόφθαλμη
 95 ή κάποια από τις Χάριτες ήλθες εδώ, που τους θεούς
 όλους συναναστρέφονται κι αθάνατες καλούνται,
 ή κάποια από τις Νύμφες που στ' άλση τα ωραία συχνάζουν
 ή απ' τις Νύμφες που στ' όρος τούτο το ωραίο κατοικούνε
 και στις πηγές των ποταμών και στα χλοερά λιβάδια.
 100 Για σένα εγώ σε χώρο στου όρους την κορφή περίβλεπτο
 βωμό θα στήσω, και πλούσιες θα σου τελώ θυσίες
 όλες τις ώρες· και συ καλόγνωμη έχοντας διάθεση
 δώσε στους Τρώες ανάμεσα έξοχος να 'μαι άντρας,
 κι ύστερα δώσ' μου γόνο θαλερό, κι εμέ τον ίδιο κάνε
 105 χρόνια πολλά καλά να ζήσω και το φως του ήλιου ν' ατενίζω
 ευτυχισμένος μέσ' το πλήθος και στο κατώφλι να αφιχθώ των γηρατιών.
 Του απάντησε έπειτα του Δία η κόρη η Αφροδίτη:
 Αγχίση, πιο ένδοξε απ' τους θνητούς ανθρώπους όλους,
 θεός κανείς δεν είμαι βέβαια· με αθάνατες γιατί με παρομοιάζεις;
 110 Ολόθνητη στ' αλήθεια είμαι, και μια θνητή με γέννησε μητέρα.

[Περίληψη των στίχων 111-176: Η Αφροδίτη διηγείται στον Αγκίστη μια πλαστή ιστορία για το ποια είναι. Αναφέρει ότι την πήρε ο Ερμής και την έφερε για να γίνει γυναίκα του Αγκίστη. Τότε ο Αγκίστης κυριεύεται από έρωτα για την «Αφροδίτη» και οι δυο μαζί χαίρονται τον έρωτά τους.]

A1.6. Η αποκάλυψη της Αφροδίτης

- Ὅρσεο, Δαρδανίδη· τί νυ νήγρετον ὕπνον ἰαύεις;
καὶ φράσαι εἴ τοι ὁμοίῃ ἐγὼν ἰνδάλλομαι εἶναι
οἶην δὴ με τὸ πρῶτον ἐν ὀφθαλμοῖσι νόησας.
- 180 Ὡς φάθ'· ὁ δ' ἐξ ὕπνοιο μάλ' ἐμπαπέως ὑπάκουσεν.
ὥς δὲ ἶδεν δειρὴν τε καὶ ὄμματα κάλ' Ἀφροδίτης
τάρβησέν τε καὶ ὅσσε παρακλιδὸν ἔτραπεν ἄλλῃ·
ἄψ δ' αὖτις χλαίνης ἐκαλύψατο καλὰ πρόσωπα
καὶ μιν λισσόμενος ἔπεα πτερόεντα προσηύδα·
- 185 Αὐτίκα σ' ὥς τὰ πρῶτα, θεά, ἶδον ὀφθαλμοῖσιν,
ἔγνω ὥς θεὸς ἦσθα· σὺ δ' οὐ νημερτὲς ἔειπες.
ἀλλὰ σε πρὸς Ζηνὸς γουνάζομαι αἰγιόχοιο,
μὴ με ζῶντ' ἀμενηνὸν ἐν ἀνθρώποισιν ἐάσης
ναίειν, ἀλλ' ἐλέαιρ'· ἐπεὶ οὐ βιοθάλμιος ἀνὴρ
- 190 γίγνεται ὃς τε θεαῖς εὐνάζεται ἀθανάτησιν.
- Εγέρσου, Δαρδανίδη· γιατί λοιπόν ὕπνο βαθύ κοιμάσαι;
Και πες μου ἀν' ὅμοια ἐγὼ σου φαίνομαι νὰ εἶμαι
τέτοια πού ἐμέ τὴν πρώτη τὴ φορὰ μπροστά στα μάτια σου εἶδες.
- 180 Ἔτσι εἶπε· καὶ ἐκεῖνος ἀπ' τὸν ὕπνο τοῦ ὑπάκουσε ἀμέσως.
Μα ὥς εἶδε τὸν λαιμό καὶ τὰ ὁμορφα τῆς Αφροδίτης μάτια
τρόμαξε καὶ τὰ μάτια τοῦ ἐστρεψε ἀλλοῦ.
Κι ἀμέσως πάλι με χλαίνες κάλυψε τ' ὁμορφο πρόσωπό τοῦ
κι αὐτὴν ἐκλιπαρώντας λόγια τῆς εἶπε φτερωτά:
- 185 Ἀμέσως ὥς στα μάτια μου, θεά, σε πρωτοεῖδα,
θεά πως εἶσαι τό 'νοιωσα· μα συ δὲν μου 'πες τὴν ἀλήθεια.
Ἀλλὰ στὸν Δία τ' ὄνομα γονατιστός σε ἱκετεύω τοῦ ἀσπιδοφόρου,
ἀν εἶν' νὰ ζήσω, ἀδύναμο μέσ' στοὺς ἀνθρώπους μὴ μ' ἀφήσεις
νὰ κατοικῶ, ἀλλὰ ἔλεος δεῖξε· γιατί ὁ ἀντρας θαλερόβιος
- 190 μετὰ δὲν εἶναι ὅποιος με ἀθάνατες θεές ξαπλώνει.

A1.7. Ο Αινείας και οι Αινειάδες

Τὸν δ' ἡμείβετ' ἔπειτα Διὸς θυγάτηρ Ἀφροδίτη·
Ἀγκίστη, κῦδιστε καταθνητῶν ἀνθρώπων,
θάρσει, μηδέ τι σῆσι μετὰ φρεσὶ δειδίθι λίην·
οὐ γάρ τοι τι δέος παθεῖν κακὸν ἐξ ἐμέθεν γε

- 195 οὐδ' ἄλλων μακάρων, ἐπεὶ ἦ φίλος ἐσσι θεοῖσι.
 σοὶ δ' ἔσται φίλος υἱὸς ὃς ἐν Τρώεσσιν ἀνάξει
 καὶ παῖδες παῖδεσσι διαμπερὲς ἐκγεγόνανται·
 τῷ δὲ καὶ Αἰνείας ὄνομ' ἔσσεται οὐνεκά μ' αἰνὸν
 ἔσχεν ἄχος ἔνεκα βροτοῦ ἀνέρος ἔμπεσον εὐνῇ·
 200 ἀγχίθεοι δὲ μάλιστα καταθνητῶν ἀνθρώπων
 αἰεὶ ἀφ' ὑμετέρης γενεῆς εἰδὸς τε φυὴν τε.

- Του απάντησε ἐπειτα του Δία η κόρη η Αφροδίτη:
 Αγχίση, πιο ἐνδοξε ἀπ' τους θνητούς ἀνθρώπους ὅλους,
 θάρρεψε, καὶ στην ψυχὴ σου μέσα μὴν πολυφοβάσαι·
 γιατί φόβος κανεὶς κακό νὰ πάθεις ἀπὸ μένα δὲν ὑπάρχει
 195 οὐτ' ἀπ' τους ἄλλους τους μακάριους, γιατί στ' ἀλήθεια
 φίλος εἶσαι στους θεούς.
 Σε σένα γίος ἀγαπητὸς θα γεννηθεῖ που ἀνάμεσα
 στους Τρώες θα βασιλέψει
 καὶ των παιδιῶν παιδιὰ συνέχεια θα γεννιούνται·
 σ' αὐτὸν Αἰνείας θὰ 'ναί τ' ὄνομα, γιατί ἐμέ «αἰνός» καὶ φοβερός
 βρήκε καημός που σ' ἀντρα θνητοῦ την κλίνη ξάπλωσα·
 200 κι ἰσόθεοι σχεδὸν πάνω ἀπ' ὅλους τους θνητούς ἀνθρώπους θα 'ναί
 ἀπ' τη δική σας πάντοτε γενιά στην ομορφιά καὶ στο παράστημα.

A1.8. Η Κυπρομέδουσα

- 291 Ὡς εἰποῦσ' ἤϊξε πρὸς οὐρανὸν ἠνεμόεντα.
 Χαῖρε θεὰ Κύπριοι ἐϋκτιμένης μεδέουσα·
 σεῦ δ' ἐγὼ ἀρξάμενος μεταβήσομαι ἄλλον ἐς ὕμνον.
 291 Ἐτσι ἀφού μίλησε στον οὐρανὸ τον ἀνεμοδαρμένο πέταξε.
 Χαῖρε θεά, που την Κύπρο την καλοκτισμένη γνοιάζεσαι·
 ἀπὸ σένα ἐγὼ ἀφού ἀρχισα σ' ἄλλον θα προχωρήσω ὕμνο.

Εικ. 1: ΚΥΠΡΟΜΕΔΟΥΣΑ

Σχόλια

Ο μεγάλος ύμνος στην Αφροδίτη (Υ1, ο υπ' αρ. V της συλλογής), έκτασης 293 στίχων, έχει ως κύριο θέμα τον έρωτα της Αφροδίτης και του Αγκίση, από τον οποίο γεννιέται ο Αινείας, ο μεγάλος γενάρχης των Τρώων. Το «επικό» ή «μυθικό» μέρος –μαζί με τρεις αξιοσημείωτες παρεκβάσεις– κρατά φυσικά το μέγιστο μέρος του ύμνου (στ. 45 [53 κατ' άλλους] – 291). Προηγείται ένα αναλυτικό εισαγωγικό μέρος (στ. 1-44 ή 1-52) και έπεται ένας πολύ σύντομος επίλογος (στ. 292-3).

1. Μουῖσά μοι ἔννεπε ἔργα: τραγούδα μου ή τραγούδα για μένα (...). Παρόμοια είναι η αρχή της *Οδύσσειας*. Η επίκληση στις Μούσες είναι συνήθης στην αρχαϊκή ποίηση, μαζί με την πεποίθηση ότι ο αοιδός είναι θεόπνευστος, και πως ό,τι τραγουδά ο αοιδός τού το υπαγορεύουν ή το βάζουν στο στόμα του ή το διδάσκουν οι Μούσες.

2. Κύπριδος: επίθ. της Αφροδίτης στην *Ιλιάδα* (Ε 330, 422, 458, 760, 883), στο επεισόδιο με τον Αινεία, όχι στην *Οδύσσεια* και στον Ησίοδο. Από τον ύμνο τούτο και μετέπειτα η εμφάνιση του ονόματος είναι συχνή, κυρίως στην αρχαϊκή λυρική ποίηση (χαρακτηριστικά, Σολ. 19.4 W. *Κύπρις ἔϋστέφανος*), στο Αττικό δράμα και στη μεταγενέστερη πεζογραφία και ποίηση. Το όνομα χρησιμοποιήθηκε όχι μόνον ως επίθετο της Αφροδίτης, μα και μεταφορικά, για να δηλώσει την όμορφη κόρη (Οππ. *Αλιευτ.* 4.235), και ως προσηγορικό, για να εκφράσει το πάθος, τον έρωτα (Ευρ. *Βάκχ.* 773, κ.ά.). αλλά και την πόρνη (Σουίδ. σ.λ. *Κύπρις, πόρνη*). Η ονομασία συνδεόταν προφανώς ως επί το πλείστον στην αρχαιότητα με την Κύπρο.

2-6. Στον ύμνο η δύναμη της Αφροδίτης επεκτείνεται και στο ζωικό βασίλειο.

6. Κυθερείης: Η προσωνυμία της Αφροδίτης ως *Κυθερείης* θεωρείται συνήθως ως παραγόμενη από το όνομα των Κυθήρων, όπου βρισκόταν το ένα από τα ονομαστά κέντρα λατρείας της Αφροδίτης στην αρχαιότητα. Ήδη στην αρχαιότητα, όμως, δίνονταν και άλλες ερμηνείες της προσωνυμίας, όπως: ή *κεύθουσα τὸν ἔρωτα* (από το θέμα *κυθ-* του ρήματος *κεύθω* = κρύπτω και το *ἔρω*, δηλαδή αυτή που θέλει να κρύψει τον έρωτά της για τον θνητό Αγκίση, όπως φαίνεται στους στ. 281-90 του ύμνου).

7-35. Το προοίμιο μετά την αναφορά στην παντοδυναμία της Αφροδίτης συνεχίζεται με μια παρέκβαση που περιορίζει τα όρια της παντοδυναμίας της θεάς αναφέροντας τρεις εξαιρέσεις. Θεοί (με εξαίρεση τις τρεις θεές, όχι όμως και τον Δία, μολονότι ήδη στην παρέκβαση, στ. 23 κ.ε., προανακρούεται η δύναμη του αιγιόχου Διός), άνθρωποι, πουλιά και θηρία και όσα γενικά τρέφει η γη κι η θάλασσα υπόκεινται στη δύναμη της θεάς που τους παίρνει τα μυαλά και τους εξαπατά.

12-15. Με τον μετασχηματισμό της πολεμικής κοινωνίας σε ειρηνική, η πολεμική θεά (η Αρεία και Πρόμαχος και Σώτειρα **Αθηνά**) εξελίσσεται σε προστάτιδα των ειρηνικών έργων (Εργάνη, Ηφαιστία, κ.λπ.).

53 κ.ε. Στους στ. 53-67 (προετοιμασία της Αφροδίτης) και 75-90 (συνάντηση με τον Αγκίστη) έχουμε μια περίτεχνη διάσπαση του στολισμού της θεάς (κυρίως στους στ. 61-5 και 85-90). Η σκηνή στηρίζεται κατά μεγάλο μέρος στον Όμηρο, στο θ 362-6 (όπου η Αφροδίτη φθάνει στην Πάφο και στολίζεται από τις Χάριτες) και στο Ξ 153 κ.ε. (όπου η Ήρα, θέλοντας να ανακουφίσει τους Αχαιούς, προετοιμάζεται να σαγηνεύσει τον Δία), απαντά δε επίσης στα *Κύπρια* (βλ. 3 F4-5) και στον Όμηρ. ύμν. VI *Εις Αφροδίτην* (βλ. κατωτ. Υ2.5 κ.ε.). Ανάμεσα στις δυο κύριες σκηνές τοποθετούνται η άφιξη της Αφροδίτης στην Ίδη και η ειδυλλιακή σκηνή με τα ζώα που τη συνοδεύουν και που δέχονται την επίδρασή της (στ. 68-74), προαναγγέλλοντας ότι θα επακολουθήσει.

61. ἔνθα δέ μιν Χάριτες λούσαν καὶ χρῖσαν ἐλαίῳ: Οι Χάριτες συνδέονται με την Αφροδίτη και στην *Ιλιάδα*, όπου εμφανίζονται να έχουν κατασκευάσει τον πέπλο της (Ε 338 *ἀμβροσίῳ διὰ πέπλου, ὃν οἱ Χάριτες κάμον αὐταί*). Οι Χάριτες, όπως και στον Όμηρο, ντύνουν στον ύμνο μας την Αφροδίτη, οι Χάριτες και οι Ωρες στα *Κύπρια*.

69-74. Η αντίδραση των ζώων απέναντι στην Αφροδίτη επιβεβαιώνει την ακαταμάχητη δύναμη της θεάς.

108. χαμαιγενάων ἀνθρώπων: Το *χαμαί* επιβίωσε ως σήμερα στην Κυπριακή διάλεκτο, μαζί με πολλές άλλες παλαιότερες λέξεις και συντάξεις (κατά το *χαμαί*, μάλιστα, σχηματίστηκε κατά πάσαν πιθανότητα και το *δαμαί* = *ἐνταῦθα* και *ἐνθάδε*, εδώ).

181-90. ὥς δὲ ἶδεν (...) τάρβησέν τε (...): πβ. τη Νεοελληνική παροιμία «ποιος είδε τον Θεό και δεν τον φοβήθηκε;».

264-72. Για πρώτη φορά εδώ η αντίληψη ότι η ζωή των *Νυμφῶν* των *δένδρων* είναι συνδεδεμένη με το δένδρο που βλαστά με τη γέννηση της κάθε μιας και πεθαίνει μαζί της. Η αντίληψη αυτή είναι κοινότυπη στη μεταγενέστερη ποίηση.

281-90. Η Αφροδίτη συμβουλεύει τον Αγκίστη να κρατήσει κρυφό τον έρωτά του μαζί της, γιατί αλλιώς θα κατακεραυνωθεί από τον Δία.

292. Κύπροιο ἐὺκτιμένης μεδέουσα: πβ. *Σαλαμῖνος ἐὺκτιμένης μεδέουσα* στον Α3 (Υ3.4). Η αναφορά της Κύπρου στον επίλογο πρέπει να σημαίνει ότι εδώ τραγουδιόταν (τουλάχιστον) ο ύμνος. Σε Κυπροσυλλαβικές επιγραφές σώζονται τα ονόματα *Κυπρομέδουσα* (για βασίλισσα πιθανώς του Κουρίου) και *Κυπρομέδων*.

Α3 (Υ3.4). Η αναφορά της Κύπρου στον επίλογο πρέπει να σημαίνει ότι εδώ τραγουδιόταν (τουλάχιστον) ο ύμνος. Σε Κυπροσυλλαβικές επιγραφές σώζονται τα ονόματα *Κυπρομέδουσα* (για βασίλισσα πιθανώς του Κουρίου) και *Κυπρομέδων*.

Α2. Ο δεύτερος Ύμνος στην Αφροδίτη (Υ2 (VI). Εἰς Ἀφροδίτην)

- Αἰδοίην χρυσοστέφανον καλὴν Ἀφροδίτην
 ἄσομαι, ἥ πάσης Κύπρου κρήδεμνα λέλογχεν
 εἰναλίας, ὅθι μιν Ζεφύρου μένος ὑγρὸν ἀέντος
 ἥνεικεν κατὰ κῦμα πολυφλοίσβοιο θαλάσσης
 5 ἀφρῶ ἔνι μαλακῶ· τὴν δὲ χρυσάμπυκες Ὠραι
 δέξαντ' ἀσπασίως, περὶ δ' ἄμβροτα εἵματα ἔσσαν,
 κρατὶ δ' ἐπ' ἀθανάτῳ στεφάνην εὐτυκτον ἔθηκαν
 καλὴν χρυσεῖην, ἐν δὲ τρητοῖσι λοβοῖσιν
 ἄνθεμ' ὀρειχάλκου χρυσοῖό τε τιμήεντος,
 10 δειρῇ δ' ἀμφ' ἀπαλῇ καὶ στήθεσιν ἀργυρέοισιν
 ὄρμοισι χρυσέοισιν ἐκόσμεον οἷσί περ αὐταὶ
 Ὠραι κοσμείσθην χρυσάμπυκες, ὁππότε ἴοιεν
 ἐς χορὸν ἡμερόεντα θεῶν καὶ δώματα πατρός.
 αὐτὰρ ἐπεὶ δὴ πάντα περὶ χροῖ κόσμον ἔθηκαν
 15 ἥγον ἐς ἀθανάτους· οἱ δ' ἡσπάζοντο ἰδόντες
 χερσὶ τ' ἐδεξιόωντο καὶ ἡρήσαντο ἕκαστος
 εἶναι κουριδίην ἄλοχον καὶ οἴκαδ' ἄγεσθαι,
 εἶδος θαυμάζοντες ἵοστέφανον Κυθερείης.
 Χαῖρ' ἑλικοβλέφαρε γλυκυμείλιχε, δὸς δ' ἐν ἀγῶνι
 20 νίκην τῶδε φέρεσθαι, ἐμὴν δ' ἔντυνον ἀοιδὴν.
 αὐτὰρ ἐγὼ καὶ σεῖο καὶ ἄλλης μνήσομ' ἀοιδῆς.

- Τη σεβαστὴ χρυσοστέφανη ὁμορφή Ἀφροδίτη
 θα υμνήσω, που ὅλης τῆς Κύπρου τα οχυρά κυβερνά
 τῆς θαλασσοβρεχτῆς, ὅπου φύσημα υγρὸ τοῦ Ζέφυρου
 τὴν ἔφερε πάνω ἀπὸ τῆς πολύφλοισβης τῆς θάλασσας τὸ κύμα
 5 σὲ μαλακὸν ἀφρό· κι αὐτὴν οἱ χρυσοστόλιστες οἱ Ὠρες
 τὴν καλωσόρισαν περὶ χάρα, καὶ θεῖα τὴν ἐντύσαν ἐνδύματα,
 καὶ στο κεφάλι τῆς τ' ἀθάνατο καλοπλεγμένο βάλανε στεφάνι
 ὁμορφο ολόχρυσο, στα τρυπημένα τῆς αὐτιά
 στολίδια ἀπὸ ορείχαλκο κι ἀτίμητο χρυσό,
 10 τὸν τρυφερό τῆς το λαιμό καὶ τ' ἀργυρά τῆς στήθια
 μ' ολόχρυσά κοσμήματα στολίζαν, σὰν κείνα που οἱ ἴδιες
 οἱ Ὠρες οἱ ολόχρυσες στολίζονταν κάθε φορὰ που πηγαινάν
 σὲ θελκτικὸ θεῶν χορὸ καὶ στοὺ πατέρα τοὺς τ' ἀνάκτορα.
 Κι ὅταν λοιπὸν κάθε στολίδι στο κορμί τῆς βάλαν
 15 στοὺς ἀθανάτους τὴν ἐφέραν· καὶ τὴν ἀσπάζονταν αὐτοὶ μόλις τὴν εἶδαν,
 τῆς δὶνάνε τὰ χέρια χαιρετώντας τὴν κι εὐχήθηκε ὁ καθένας
 γυναῖκα νὰ τὴν εἶχε τρυφερή καὶ νὰ τὴν ἐπαιρνε στο σπίτι,
 θαυμάζοντας τὸ κάλλος τῆς ἀνθοστέφανης Κυθέρειας.

- 20 Χαίρε ελικοβλέφαρη γλυκομείλιχη, δώσ' στον αγώνα
αυτόν εδώ τη νίκη να κερδίσω, και το τραγούδι μου κάνε ώριο.
Κι εγώ και σε και άλλο μου θα θυμηθώ τραγούδι.

Σχόλια

Το κύριο θέμα του μυθικού μέρους (το στόλισμα της Αφροδίτης) και τα τυπικά γλωσσικά στοιχεία οδηγούν στο συμπέρασμα για σύνθεση του ύμνου μετά τον Ησίοδο, κοντά του και με την επίδρασή του. Ισχυρά νήματα δένουν τον ύμνο τούτο με τους άλλους δυο Ομηρ. ύμνους *Εις Αφρ.* και με την Κύπρο (ειδικά δε με τα *Κύπρια έπη* και τον Στασίνο, τον Ηγησία και τον Εύκλο). Η εξέταση της δομής δίνει πρόσθετους συνδετικούς αρμούς. Πέρα από τα επιμέρους σημεία, αναντίρρητα χαρακτηριστική είναι η μεταχείριση της τυπικής φράσης *Κύπρου εἰναλῆς*, που απαντά μόνο στον πιθανότατα Κυπριακό Ομηρικό ύμνο Χ (Υ3) *Εις Αφρ.*, στον Κύπριο χρησμολόγο Εύκλο και εδώ (στους στίχους 2-3). Μορφή και περιεχόμενο του ύμνου εμφανίζουν γνωστά χαρακτηριστικά της σύγχρονης του Κυπριακής λογοτεχνίας. Η λακωνικότητα και η σφριγηλή δομή, ο λυρισμός και η αναντίρρητη αισθητική αξία ανιχνεύονται εύκολα και εδώ.

2. Κύπρου κρήδεμνα: Η φράση αυτή είναι μοναδική εδώ, πρέπει δε να σημαίνει τις ακροπόλεις των οχυρωμένων Κυπριακών πόλεων, τα οχυρά της Κύπρου.

7-8. στεφάνην εὐτυκτον ἔθηκαν καλὴν χρυσεῖην: Οι Κυπριακές απεικονίσεις της Αφροδίτης με περίτεχνο στέμμα είναι πολλές και αξιόλογες. Χαρακτηριστικός είναι ο τύπος της θεάς με κάλαθο.

Εικ. 2: ΑΦΡΟΔΙΤΗ

A3. Ο μικρός Ύμνος στην Αφροδίτη (Υ3 (X). Εἰς Ἀφροδίτην)

*Κυπρογενὴ Κυθήρειαν αἰέσομαι, ἥ τε βροτοῖσι
μείλιχα δῶρα δίδωσιν, ἐφ' ἡμερτῶ δὲ προσώπῳ
αἰεὶ μειδιάει καὶ ἐφ' ἡμερτὸν θέει ἄνθος.*

- 5 *Χαῖρε θεὰ Σαλαμῖνος ἐϋκτιμένης μεδέουσα
εἰναλῆς τε Κύπρου· δὸς δ' ἡμερόεσσιν αἰοιδῆν.
αὐτὰρ ἐγὼ καὶ σεῖο καὶ ἄλλης μνήσομ' αἰοιδῆς.*

Την Κυπρογέννητη Κυθήρεια θα υμνήσω, που στους θνητούς
ευπρόσδεκτα προσφέρει δώρα, και με το ποθητό της πρόσωπο
πάντα μειδιάει και με λουλούδι ποθητό ομοιάζει.

- 5 Χαίρε θεά, που την καλοκτισμένη Σαλαμίνα γνολιάζεσαι
και την Κύπρο τη θαλασσόβρεχτη· δώσ' μου τραγούδι ποθοτρόφο.
Κι εγώ και σε και άλλο μου θα θυμηθώ τραγούδι.

Σχόλια

Η μορφή και το περιεχόμενο του λακωνικού αυτού «περιγραφικού» ύμνου *Εἰς Ἀφροδίτην* μας οδηγούν –με όση βεβαιότητα επιτρέπει η φύση του όλου Ομηρικού προβλήματος– στην Κύπρο (στη Σαλαμίνα), σε χρόνους μεταγενέστερους του Ομήρου και του Ησιόδου και κοντά σ' αυτούς, πιθανώς προς τα τέλη του 7^{ου} (ή έστω στις αρχές του 6^{ου}), όπως δείχνει η γειτνίαση με τον Μίμνερμο. Η επίδραση του Ησιόδου φαίνεται έντονη και τα νήματα που δένουν τον ύμνο τούτο με τους άλλους Ομηρικούς ύμνους *Εἰς Ἀφροδίτην* και με τον Εύκλο πολλά και ποικίλα. Λιτά και επιγραμματικά, έχουμε μπροστά μας ένα άριστο δείγμα αρχαίας Κυπριακής ποίησης, έναν περιγραφικό ύμνο με ασυνήθιστη πληρότητα και αισθητική τελειότητα.

1. αἰέσομαι: Εδώ έχουμε να κάνουμε με απαγγελία σε ποιητικόν αγώνα. Τα αἰείδω – αἰοιδῆ, μαζί με τα ἡμερτός – ἡμερόεσσα και μείλιχα – μειδιάει είναι οι λέξεις-κλειδιά του ύμνου, που δίνουν τον τόνο στο ποίημα.

4. Σαλαμῖνος ἐϋκτιμένης μεδέουσα: Ηυστερογενής παράλληλη γραφή *Χαῖρε μάκαιρα Κυθήρης ἐϋκτιμένης μεδέουσα* πρέπει να οφείλεται στην προσπάθεια να συμβιβαστεί η Κύπρος με τα Κύθηρα, όπου βρίσκονταν τα δυο περίφημα στην αρχαιότητα κέντρα λατρείας της Αφροδίτης, κατ' επίδραση ίσως και του στ. 1. *Κυπρογενὴ Κυθήρειαν*, ίσως δε και του Ησιόδου.

Αξιοποίηση των ύμνων

- Το κάλλος των γυναικών στην Αρχαία Κυπριακή Επική Ποίηση – Αρχαία Ελλάδα μέσα από μια διαχρονική προσέγγιση. Αξιοποίηση υλικού από πηγές, απεικονίσεις αγγείων, αγάλματα (μουσειακή αγωγή), πίνακες, με στόχο να αναδειχθεί ποιο ήταν και ποιο είναι σήμερα το πρότυπο της γυναικείας ομορφιάς.
- Σύγχρονες αντιλήψεις για την ομορφιά, έτσι όπως οι νέοι της εποχής μας την αντιλαμβάνονται. Συζήτηση του θέματος εσωτερική – εξωτερική ομορφιά (σύνδεση με κείμενα νεοελληνικής λογοτεχνίας).
- Συσχετισμός της τελετής του στολισμού της Αφροδίτης με την τελετή του στολισμού της νύφης στον κυπριακό γάμο.
- Επιτόπιες έρευνες για τις τελετές προς τιμή της Αφροδίτης και του Άδωνη στην Πάφο και καταγραφή σύγχρονων επιβιώσεων των τελετών αυτών. Παρέμβαση και συνεργασία με τους τοπικούς φορείς για επιστημονική στήριξη των αναβιώσεων από τους μαθητές.
- Μελοποίηση αποσπασμάτων.
- Δραματοποίηση – υπόδυση ρόλων, παρουσίαση δρωμένων εμπνευσμένων από τους Ύμνους.
- Επίσκεψη στο Αρχαιολογικό Μουσείο (μουσειακή αγωγή) και μελέτη διάφορων ειδών στολισμού της γυναίκας κατά την αρχαία εποχή στην Κύπρο. Κατασκευή κοσμημάτων.
- Η τέχνη της χρυσοχοΐας και αργυροχοΐας σε ένα σύγχρονο κοσμηματοπωλείο. Επιβιώσεις των αρχαίων αυτών τεχνών και αρχαίων εν γένει παραστάσεων στα κοσμήματα της εποχής μας. Κατασκευή κοσμημάτων.

2. ΚΥΠΡΙΑ ΕΠΗ

Τα Κύπρια έπη, έργο που ανήκει στον λεγόμενο επικό κύκλο, περιείχαν την προϊστορία και το πλείστο μέρος των επεισοδίων του Τρωικού πολέμου, μέχρι την αρχή της Ιλιάδας. Τα Κύπρια έπη πρέπει να θεωρούνται μεθομηρικά και έντονα επηρεασμένα από τον Όμηρο. Πληροφορίες αντλούμε κυρίως από τη Χρηστομάθεια του Πρόκλου, κατά τον οποίο τα Κύπρια έπη διαιρούνταν σε 11 βιβλία και διηγούνταν τὰ πρὸ τῆς Ἰλιάδος γεγονότα. Βασική ιδέα των Κυπρίων επών είναι η απόφαση του Δία να ξαλαφρώσει τη γη από το υπερβολικό βάρος που είχε δημιουργηθεί λόγω υπερπληθυσμού και γι' αυτό τον λόγο συσκέπτεται με τη Θέτιδα για τον Τρωικό πόλεμο. Ποιητής είναι πιθανώς ο Στασίνος ο Κύπριος (ο Ηγησίας ή Ηγησίνο, σε κάποιες πηγές). Ο Στασίνος αναφέρεται συχνά ως γαμπρός του Ομήρου, που πήρε μαζί με την κόρη του μεγάλου αοιδού και τα Κύπρια ως προίκα (παράδοση που οφείλεται στην τεράστια επίδραση την οποία άσκησε ο Όμηρος στον Κύπριο ποιητή).

A4. Η απόφαση του Δία (F1)

Σχόλια Όμ. Α 5-6

Διὸς βουλὴν οἱ μὲν τὴν εἰμαρμένην ἀπέδωσαν, ἄλλοι δὲ ἐξεδέξαντο δρῶν ἱερὰν μαντικὴν τοῦ Διὸς ἐν Δωδωναίῳ ὄρει τῆς Θεσπρωτίας, ὡς αὐτὸς Ὅμηρος λέγει ἐν Ὀδυσσεΐᾳ· Τὸν (sc. Ὀδυσσεά) δ' ἐς Δωδώνην φάτο (sc. Φεΐδων) βήμεναι, ὄφρα θεοῖο | ἐκ δρυὸς ὑψικόμοιο Διὸς βουλὴν ἐπακούσαι (ξ 327-8). ἄλλοι δ' ἀπὸ ἱστορίας τινὸς εἶπον εἰρηκέναι τὸν Ὅμηρον. φασὶ γὰρ τὴν Γῆν βαρυνμένην ὑπ' ἀνθρώπων πολυπληθείας, μηδεμιᾶς ἀνθρώπων οὔσης εὐσεβείας, αἰτῆσαι τὸν Δία κουφισθῆναι τοῦ ἄχθους· τὸν δὲ Δία πρῶτον μὲν εὐθὺς ποιῆσαι τὸν Θηβαϊκὸν πόλεμον, δι' οὗ πολλοὺς πάνυ ἀπώλεσεν· ὕστερον δὲ πάλιν –συμβούλῳ τῷ Μώμῳ χρησάμενος, ἦν Διὸς βουλὴν Ὅμηρός φησιν– ἐπειδὴ οἷός τε ἦν κεραυνοῖς ἢ κατακλυσμοῖς πάντας διαφθεῖρειν, ὅπερ τοῦ Μώμου κωλύσαντος, ὑποθεμένου δὲ αὐτῷ γνώμας δύο, τὴν Θέτιδος θνητογαμίαν καὶ θυγατρὸς καλῆς γένναν, ἐξ ὧν ἀμφοτέρων πόλεμος Ἑλλησὶ τε καὶ βαρβάροις ἐγένετο, ἀφ' οὗ συνέβη κουφισθῆναι τὴν Γῆν, πολλῶν ἀναιρεθέντων. ἡ δὲ ἱστορία παρὰ Στασίνω τῷ τὰ Κύπρια πεποιηκότι, εἰπόντι οὕτως·

(v. 1) Ἦν ὅτε μυρία φῦλα κατὰ χθόνα πλαζόμεν' ἀνδρῶν

<ἀσεβίῃ ἐβάρυνε?> βαθυστέρνου πλάτος αἴης.

Ζεὺς δὲ ἰδὼν ἐλέησε καὶ ἐν πυκιναιῖς πραπίδεσσι

σύνθετο κουφίσαι ἀνθρώπων παμβώτορα γαῖαν

(v. 5) ῥιπίσ<σ>ας πόλεμον μεγάλην ἔριν Ἰλιακοῖο,

ὄφρα κενώσειεν θανάτῳ βάρος· οἱ δ' ἐνὶ Τροίῃ

ἥρωες κτείνοντο· Διὸς δ' ἐτελείετο βουλή.

Διός δ' ἔτελείετο βουλή· Διὸς βουλήν· ἄλλοι μὲν ἀπέδωσαν (έτσι) την εἰμαρμένη, ἐνὼ ἄλλοι δέχτηκαν μιαν ιερή δρυ μαντική του Δία στο Δωδωναίον ὄρος της Θεσπρωτίας, ὅπως λέγει ὁ ἴδιος ὁ Ὅμηρος στὴν Οδύσσεια: στὴ Δωδώνη αὐτὸς πῶς πήγε (δηλ. ὁ Οδυσσεύς) ἔλεγε (δηλ. ὁ Φεῖδωνας), ἀπ' τοῦ θεοῦ ἰ την ψηλοφουντωμένη δρυ τοῦ Δία τὸ θέλημα ν' ἀκούσει (ξ 327-8). Ἄλλοι πάλι εἶπαν ὅτι ὁ Ὅμηρος τὸ ἔχει πει ἀφορμώμενος ἀπὸ κάποιαν ἱστορία. Δὲν δηλαδή πῶς ἡ Γῆ, ἐπειδὴ ἐνίωθε μεγάλο βᾶρος ἀπὸ τὸ μεγάλο πλῆθος τῶν ἀνθρώπων, καθὼς καμιά εὐσέβεια δὲν υπήρχε στοὺς ἀνθρώπους, ζήτησε ἀπὸ τὸν Δία νὰ τὴν ἀνακουφίσει ἀπὸ τὸ βᾶρος· κι ὁ Δίας πρῶτον μὲν ἔκαμε ἀμέσως τὸν Θηβαϊκὸ πόλεμο, μὲ τὸν ὁποῖο ἀφάνισε πάρα πολλούς· ὕστερα πάλι –χρησιμοποιώντας ὡς σύμβουλο τὸν Μῶμο, ποὺ ὁ Ὅμηρος ἀποκαλεῖ Διὸς βουλήν– ἐπειδὴ μποροῦσε μὲ κεραυνούς καὶ κατακλυσμούς νὰ καταστρέψει τοὺς πάντες, πράγμα ἀκριβῶς ποὺ ἐμπόδισε ὁ Μῶμος, υποβάλλοντας ὁμῶς σ' αὐτὸν τὸν γάμο τῆς Θέτιδας μὲ θνητὸ καὶ τὴ γέννηση ωραίας κόρης, ἐξαιτίας τῶν ὁποίων ἐγίνε πόλεμος ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνες καὶ τοὺς βαρβάρους, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἀνακουφιστεῖ ἡ Γῆ, ἀφοῦ ἀφανίστηκαν πολλοί. Ἡ ἱστορία βρίσκεται στὸν Στᾶσινο ποὺ ἔχει συνθέσει τὰ Κύπρια, ὁ ὁποῖος εἶπε τὰ ἐξῆς:

(στ. 1) Ἦταν κάποτε ποὺ μύριες φυλὲς στὴ γῆ περιπλανώμενες ἀνθρώπων

<μ' ἀσέβεια βαραίναν> τῆς βαθύστερνης τὰ πλάτη γῆς.

Σαν εἶδε ὁ Δίας τὴ σπλαχνίστηκε καὶ στὸ σοφὸ μυαλό του

ἔβαλε νὰ ξαλαφρώσει ἀπ' ἀνθρώπους τὴν παντοτρόφα γῆ

(στ. 5) τοῦ Τρωικοῦ ἀνάβοντας πολέμου τὴ μεγάλη ἀμάχη,

γὰ νὰ ἀδειάσει μὲ τὸν θάνατο τὸ βᾶρος· καὶ στὴν Τροία

οἱ ἥρωες σκοτώνονταν· καὶ τοῦ Δία τὸ θέλημα τελούνταν.

Σχόλια

6-7. ἄλλοι δ' ἀπὸ ἱστορίας τινὸς εἶπον εἰρηκέναι τὸν Ὅμηρον (...): Ἡ ἐξάρτηση τοῦ Ομήρου ἀπὸ τὴν ἐκδοχὴ τῶν Κυπρίων γὰρ τὴ Διὸς βουλή ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τὰ πιο πολυσυζητημένα θέματα τῆς ὁμηρικῆς ἐρευνας. Ἡ Διὸς βουλή στὴν *Ιλιάδα*, συνδεδεμένη ἀναμφίβολα μὲ τὴν οργὴ τοῦ Ἀχιλλέα καὶ τὰ ολέθρια ἐπακόλουθά της, δὲν ἀποκλείεται ὄντως νὰ συμπεριλαμβάνει τὸ –εὐρύτερο (τότε)– σχέδιο τοῦ Δία νὰ ἀνακουφιστεῖ ἡ γῆ ἀπὸ τὸ βᾶρος τῆς, ὅπως δείχνει καὶ τὸ τέλος τῆς περίληψης τοῦ Πρόκλου. Τούτο ὁμῶς δὲν συνεπάγεται ἐξάρτηση τοῦ Ομήρου ἀπὸ τὰ Κύπρια.

19. (στ. 1) πλαζόμεν': Ἡ περιπλάνηση τῶν ἀναρίθμητων ἀνθρώπων φυλῶν τονίζει τὸν ὑπερπληθυσμὸ (σε μιαν ἐποχὴ ποὺ ἡ ἐξέγερση τῆς τροφῆς ἦταν ἀμεσα ἐξαρτημένη ἀπὸ τὴ γῆ, ἡ ὁποία δὲν μποροῦσε νὰ τρέφει πολλούς στὸ ἴδιο μέρος). Δὲν ἀποκλείεται ὁμῶς ἡ περιπλάνηση αὕτη νὰ ὑπονοεῖ τὴν ἀσέβεια τῶν ἀνθρώπων, ὑπόθεση ποὺ μπορεῖ νὰ βρεῖ ἐρεῖσμα στὸν Ἡσίοδο.

Αξιοποίηση

- Η ασέβεια ως αιτία καταστροφής. Αναζήτηση παραδειγμάτων από τη μυθολογία και τη θρησκεία. Ομοιότητες ως προς τον τρόπο που τιμωρείται η ασέβεια, και αντιλήψεις των ανθρώπων διαχρονικά απέναντι στο θέμα αυτό.
- Τα αίτια του Τρωικού πολέμου. Σύνδεση του αποσπάσματος με το μάθημα της Ιστορίας και συνειδητοποίηση από μέρους των μαθητών των αιτιών που προκαλούν τις πολεμικές συρράξεις δια μέσου των αιώνων.
- Μπορεί να αξιοποιηθεί ως αφόρμηση σε θέματα Νέας Ελληνικής Γλώσσας για την ανάπτυξη της τεχνολογίας και τη συμβολή της επιστήμης στη διασφάλιση της επιβίωσης εκατομμυρίων ανθρώπων ή το πρόβλημα του υπερπληθυσμού σε σχέση με το φυσικό περιβάλλον.

A5. Στολισμός της Αφροδίτης (F4)

Αθήναιος 15, 682d-e

Ἀνθῶν δὲ στεφανωτικῶν μέμνηται ὁ μὲν τὰ Κύπρια ἔπη πεποιηκῶς Ἡγησίας ἢ Στασίνοιο· Δημοδάμας δ' ὁ Αλικαρνασσεὺς ἢ Μιλήσιος ἐν τῷ περὶ Αλικαρνασσοῦ (FGrH 428 F 1) Κύπρια, Αλικαρνασσέως δ' αὐτὰ εἶναι φησι ποιήματα· λέγει δ' οὖν ὅστις ἐστὶν ὁ ποιήσας αὐτὰ ἐν τῷ α' οὕτως·

(v. 1) Εἶματα μὲν χροῖ ἔστο τά οἱ Χάριτες τε καὶ Ὠραι
ποίησαν καὶ ἔβαψαν ἐν ἄνθεσιν εἰαρινοῖσιν,
οἷα φοροῦσ' Ὠραι, ἐν τε κρόκῳ ἐν θ' ὑακίνθῳ
ἐν τε ἰῷ θαλέθοντι ρόδου τ' ἐνὶ ἄνθεϊ καλῷ

(v. 5) ἡδέϊ νεκταρέῳ, ἐν τ' ἀμβροσίαις καλύκεσσιν,
ἄνθεσι ναρκίσσου καλλιρρόου· τοῖ' Ἀφροδίτη
ῥαῖς παντοίαις τεθυμένα εἶματα ἔστο.

Ἄνθη για στεφάνια μνημονεύει αυτός ο οποίος έχει συνθέσει τα Κύπρια ἔπη Ἡγησίας ἢ Στασίνοιο· γιατί ο Δημοδάμας από την Αλικαρνασσό ἢ τη Μίλητο στο Περί Αλικαρνασσού (τα ονομάζει μὲν) Κύπρια, υποστηρίζει ὅμως ὅτι αὐτὰ εἶναι ποιήματα κάποιου Αλικαρνασσέα· λέγει λοιπόν, ὅποιος κι αν εἶναι αὐτός που τα σύνθεσε, στο α' βιβλίο τα εξής:

(στ. 1) και στο κορμί της φόρεσε φορέματα που γι' αὐτήν οι Χάριτες κι οι Ὠρες ἐφτιαξαν και βάψανε σε λούλουδα της ἀνοιξης, τέτοια που οι Ὠρες φοροῦν, και στον κρόκο και στον ὑακίνθο και στη βιολέττα την ολάνθιστη και στο ὁμορφο του ρόδου τ' ἄνθος

(στ. 5) το γλυκό σαν νέκταρ, και στα θεόμορφα μπουμπούκια, στα όμορφα του νάρκισσου τα άνθη· τέτοια η Αφροδίτη για κάθε ώρα ευωδιαστά φορέματα είχε ντυθεί.

Σχόλια

Το απόσπασμα αυτό του Αθήναιου και το επόμενο αναφέρονται στην Αφροδίτη (κρίση Πάριδος), όχι στην Ελένη.

στ. 3. κρόκω (...) ύακίνθω: Το χρυσό χρώμα του κρόκου (όπως και του νάρκισσου) καθιστούσαν το άνθος αυτό κατάλληλο σύμβολο για τη θεότητα του Κάτω Κόσμου.

στ. 4. ρόδου τ' ἐνὶ ἄνθεϊ καλῶ: Τα ρόδα αποτελούν σύμβολο του έρωτα, αλλά χρησιμοποιούνται συχνά και σε τάφους.

στ. 6. ναρκίσσου: Ανθεί σε υγρά μέρη της Ελλάδας από τα τέλη του Φθινοπώρου μέχρι τις αρχές της Άνοιξης, και μνημονεύεται συχνά σε αναφορές κηδειών ή του Κάτω Κόσμου. Γνωστή είναι η μυθική μορφή του Νάρκισσου.

Αξιοποίηση

- Αξιοποίηση των πληροφοριών που παρατίθενται στο απόσπασμα και διερεύνηση για το πώς οι αναφορές για τα είδη των φυτών του αποσπάσματος σχετίζονται με την Κύπρο (πού παρουσιάζονται τα φυτά αυτά, ποιες ιδιότητες έχουν, πού αξιοποιούνται, κ.λπ.) σε μια διαθεματική προσέγγιση: Αρχαία Ελληνικά, Φυσιογνωστικά, Γεωγραφία.
- Τα άνθη στη λογοτεχνία. Διερεύνηση σε κείμενα (ποιητικά ή πεζά) της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, με στόχο την ανάδειξη της παρουσίας των λουλουδιών και του τρόπου με τον οποίο αυτά λειτουργούν μέσα στα λογοτεχνικά κείμενα.

Εικ. 3: CROCUS CYPRIUS

Α6. Στολισμός της Αφροδίτης (F5)

Αθήναιος 15, 682f

Οὗτος ὁ ποιητής (sc. ὁ τὰ Κύπρια ἔπη πεποιηκὼς Ἡγησίας ἢ Στασίνοϛ) καὶ τὴν τῶν στεφάνων χρῆσιν εἰδὼς φαίνεται δι' ὧν λέγει·

- (v. 1) Ἡ δὲ σὺν ἀμφιπόλοισι φιλομμειδῆς Ἀφροδίτῃ
 πλεξάμεναι στεφάνους εὐώδεας ἄνθεα γαίης
 ἂν κεφαλαῖσιν ἔθεντο θεαὶ λιπαροκρήδεμνοι,
 Νύμφαι καὶ Χάριτες, ἅμα δὲ χρυσῇ Ἀφροδίτῃ,
 (v. 5) καλὸν αἰεΐδουσai κατ' ὄρος πολυπιδάκου Ἰδης.

Αὐτός ο ποιητής (δηλ. ο συνθέσας τὰ Κύπρια ἔπη Ἡγησίας ἢ Στασίνοϛ) φαίνεται ἀπ' αὐτὰ που λέγει νὰ γνωρίζει καὶ τὴν χρῆσιν στεφανιών:

- (στ. 1) Μαζί με τις ἀκόλουθες καλόγελ' ἡ Ἀφροδίτῃ
 ἄνθη τῆς γῆς σ' ευωδιαστά στεφάνια ἀφοῦ ἐπλεξαν
 στis κεφαλές τα βάλαν οἱ θεές με τα λαμπρά μαντήλια,
 οἱ Νύμφες καὶ οἱ Χάριτες, μαζί καὶ ἡ χρυσῇ Ἀφροδίτῃ,
 (στ. 5) στis βρυσομάνας Ἰδης τὸ βουνό ὁμορφα τραγουδώντας.

Σχόλια

6 (στ. 3). ἂν κεφαλαῖσιν: ἀποκοπή τοῦ τελικοῦ φωνήεντος τῆς δισύλλαβης πρόθεσης ἀνά καὶ σύνταξή τῆς με δοτική (ὅπως στὸ Α14 χρυσέω ἀνὰ σκῆπτρῳ). Πβ. τοὺς σημερινούς Κυπριακοὺς διαλεκτικούς τύπους ἀντινάσσω (ἀνατινάσσω), ἀμπλέπω (ἀναβλέπω).

Θεαὶ λιπαροκρήδεμνοι: Τὸ ἐπίθετο, σύνθετο ἀπὸ το λιπαρός καὶ τὸ κρήδεμνον, σημαίνει τὶς θεές που ἔχουν λαμπροὺς κεφαλόδεσμοις.

Αξιοποίηση

- Χρῆσιν στεφανιών σε διάφορους λαούς (Διαπολιτισμικὴ Ἐκπαίδευση), π.χ. ἀνθεστήρια, πρωτομαγιά.
- Ἡ χρῆσιν τοῦ κεφαλόδεσμου στὴ σύγχρονη ἐποχή. Παρουσίαση τῆς ἀνάγκης αὐτῆς στὴ σύγχρονη ἐποχή καὶ σύγκρισή τῆς με τὶς χρήσεις τοῦ κεφαλόδεσμου σε παλαιότερες ἐποχές. Ἔθιμο, εἶδος στολισμοῦ ἢ ἐπιβεβλημένη ἀνάγκη τῆς κοινωνίας;
- Σύνδεση τοῦ στολισμοῦ τῆς Ἀφροδίτης με τὸν στολισμό τῆς νύφης κατὰ τὸν κυπριακό γάμο. Ἐμφαση στὰ στέφανα τοῦ γάμου καὶ τὴ σημασία τοὺς.

A7. Κρασί (F12)

Αθήναιος 2, 35c

(v. 1) Οἶνόν τοι, Μενέλαε, θεοὶ ποίησαν ἄριστον
 θνητοῖς ἀνθρώποισιν ἀποσκεδάσαι μελεδῶνας.
 ὁ τῶν Κυπρίων τοῦτό φησι ποιητής, ὅστις ἂν εἴη.

(στ. 1) Το κρασί, Μενέλαε, οι θεοί το κάμαν άριστο,
 απ' τους θνητούς ανθρώπους ν' αποδιώξει τις σκοτούρες.
 Ο ποιητής των Κυπρίων λέει αυτό, όποιος κι αν είναι.

Σχόλια

Η προσφώνηση Μενέλαε σε συνδυασμό με το περιεχόμενο των σωζόμενων δύο στίχων φαίνεται να οδηγεί στη συνάντηση του Νέστορα με τον Μενέλαο, που πληροφορήθηκε ήδη την αναχώρηση του Πάρη μαζί με την Ελένη μετά το επεισόδιο Διοσκούρων – Αφαρειδών.

Αξιοποίηση

- Η σημασία του κρασιού στη διατροφή των αρχαίων Ελλήνων. Προεκτάσεις στη σημερινή εποχή.
- Ετυμολογία, ερμηνεία της λέξης κρασί.
- Η παρουσία του κρασιού στην Κύπρο. Αναζήτηση πληροφοριών μέσα από αρχαίες πηγές και απεικονίσεις αγγείων (προϊόν εξαγωγής, τρόποι μεταφοράς του, αντιλήψεις των ανθρώπων για τη χρησιμότητα του κρασιού διαχρονικά).

A8. Νεοπτόλεμος (F16)

Παυσανίας 10.26.4

Τοῦ δὲ Ἀχιλλέως τῷ παιδὶ Ὅμηρος μὲν Νεοπτόλεμον ὄνομα ἐν ἀπάσῃ οἱ τίθεται τῇ ποιήσει· τὰ δὲ Κύπρια ἔπη φησὶν ὑπὸ Λυκομήδους μὲν Πύρρον, Νεοπτόλεμον δὲ ὄνομα ὑπὸ Φοίνικος αὐτῷ τεθῆναι, ὅτι Ἀχιλλεὺς ἡλικία ἔτι νέος πολεμεῖν ἤρξατο.

Τον γιο του Αχιλλέα ο μεν Όμηρος παντού στην ποίησή του τον ονομάζει Νεοπτόλεμο· ενώ τα Κύπρια έπη αναφέρουν ότι ο Λυκομήδης (τον ονόμασε) μεν Πύρρο, το δε όνομα Νεοπτόλεμος του δόθηκε από τον Φοίνικα, γιατί ο Αχιλλέας άρχισε νέος να πολεμά.

Σχόλια

Με επιφυλάξεις, καθώς οι εύλογες ευκαιρίες για την αναφορά του ονόματος του Πύρρου-Νεοπτόλεμου στα Κύπρια πρέπει να ήταν πολλές, το απόσπασμα κατατάσσεται μετά τη συνάντηση Νέστορα – Μενελάου.

Φοίνικος: ο γνωστός, κυρίως, από τον περίφημο λόγο του στην *Ιλιάδα* παιδαγωγός του Αχιλλέα, ο Φοῖνιξ Ἀμύντορος Ὀρμενίδαο (γιατί έχοντας σχέση με τα γράμματα και με την ιστορία του Οινέα, καλείται να πείσει τον Αχιλλέα ὄρθαι καὶ ἀμύναι: να σηκωθεί, να μπει στον πόλεμο και να αποκρούσει τον κίνδυνο από τους Αχαιοούς). Δεν φαίνεται να υπάρχει αμφιβολία ότι στα *Κύπρια*, όπως και στον Όμηρο (I 434 κ.ε.), ο Φοῖνιξ είναι παιδαγωγός του Αχιλλέα, ενώ η υπόλοιπη παράδοση θέλει τον Χείρωνα διδάσκαλο του νεαρού Πηλεΐδη.

Αξιοποίηση

- Σύνδεση του αποσπάσματος με το μάθημα της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας (*Ιλιάδα*), όταν γίνεται αναφορά στον Αχιλλέα, τον Νεοπτόλεμο, και στον Φοίνικα.
- Ο παιδαγωγικός ρόλος του δασκάλου και η συμβολή του στη διαμόρφωση υγιών προσωπικοτήτων (Σωκράτης, Πλάτωνας, Τρεις Ιεράρχες). Διαθεματική προσέγγιση με τα μαθήματα των Αρχαίων και Νέων Ελληνικών, των Θρησκευτικών και της Πολιτικής Αγωγής.

A9. Ο θάνατος της Πολυξένης (F24)

Σχόλια Ευρ. Εκάβ. 41

Τύμβω φίλον πρόσφαγμα· ὑπὸ Νεοπτολέμου φασὶν αὐτὴν (sc. Πολυξένην) σφαγιασθῆναι Εὐριπίδης καὶ Ἴβυκος (fr. 26 P.) · ὁ δὲ τὰ Κυπριακὰ ποιήσας φησὶν ὑπὸ Ὀδυσσέως καὶ Διομήδους ἐν τῇ τῆς πόλεως ἀλώσει τραυματισθεῖσαν ἀπολέσθαι, ταφῆναι δὲ ὑπὸ Νεοπτολέμου, ὡς Γλαῦκος (FGrH 806 F 6a) γράφει. ἄλλοι δὲ φασὶ συνθέμενον Πριάμῳ τὸν Ἀχιλλέα περὶ τοῦ Πολυξένης γάμου ἀναιρεθῆναι ἐν τῷ τοῦ Θυμβραίου Απόλλωνος ἄλσει.

Στον τύμβο αγαπητό σφάγιο: Ο Ευριπίδης και ο Ίβυκος λεν ότι αυτή (δηλ. η Πολυξένη) σφαγιάστηκε από τον Νεοπτόλεμο· αυτός όμως που σύνθεσε τα *Κυπριακά* λέει πως κατά την άλωση της πόλης τραυματίστηκε από τον Οδυσσέα και τον Διομήδη και πέθανε, τάφηκε δε από τον Νεοπτόλεμο, όπως γράφει ο Γλαύκος. Άλλοι πάλι λένε πως αφού συμφώνησε ο Αχιλλέας με τον Πρίαμο για τον γάμο της Πολυξένης σκοτώθηκε στο άλσος του Θυμβραίου Απόλλωνα.

Σχόλια

Η κατάταξη του αποσπάσματος στο τέλος των *Κυπρίων* είναι εύλογη, ξεπερνά όμως τα όρια της περίληψης του Πρόκλου και των προ της *Ιλιάδος* γεγονότων, και φαίνεται να οδηγεί σε παραλλαγή διάφορη της ενσωματωμένης στον κύκλο: πιθανόν μιας τοπικής κυπριακής παραλλαγής.

2-5 (...). ταφῆναι δὲ ὑπὸ Νεοπτολέμου: Η εξευγενισμένη εκδοχή των *Κυπρίων* φαίνεται να οφείλεται σε επίδραση της Ω ραψωδίας της *Ιλιάδας*, σ' ένα σημείο που ξεπερνά τα όρια της περίληψης του Πρόκλου και τῶν πρὸ τῆς *Ιλιάδος* γεγονότων. Το σημαντικό αυτό γεγονός οδηγεί στην υπόθεση μιας μεταγενέστερης από την *Ιλιάδα* τοπικής παραλλαγής των *Κυπρίων* που ξεπερνούσε τα όρια των προ της *Ιλιάδος* και –επομένως– των απαιτήσεων του Κύκλου.

Αξιοποίηση

Διερεύνηση του θέματος που αφορά στη θυσία ανθρώπου για την επίτευξη κάποιου σκοπού, πβ. θυσία Αβραάμ, θυσία Ιφιγένειας. Σύνδεση του αποσπάσματος με τη δημοτική ποίηση («Του Γιοφυριού της Άρτας»), με την κυπριακή ποιητάρικη παράδοση («Το Τραγούδι του Αγίου Γεωργίου» και διάφορα άλλα ακριτικά άσματα, όπως «Ο Διγενής και ο Κάουρας») και αντιλήψεις που απαντούν σε αυτή.

Αξιοποίηση γενικά των *Κυπρίων* επών

- Λατρεία της Αφροδίτης στην Κύπρο και αλλού. Επί τόπου έρευνες, με στόχο την αναζήτηση μύθων, παραδόσεων, τραγουδιών και άλλων στοιχείων σχετικών με τη λατρεία της Αφροδίτης στην Κύπρο.
- Στολισμός της Αφροδίτης. Το μοτίβο του στολισμού στους Ομηρικούς ύμνους, στην *Ιλιάδα* και στην *Οδύσσεια*, στον Ησίοδο (και στον στολισμό της νύφης).
- Η παρουσία της Ελένης, των Διοσκούρων και του Νεοπτόλεμου στα *Κύπρια* έπη. Διαφοροποιήσεις στον τρόπο παρουσίασης των προσώπων αυτών σε τραγωδίες και άλλα αρχαία κείμενα.

3. ΚΙΝΥΡΑΣ

Εισαγωγή

Βασιλιάς και ιερέας της Αφροδίτης και πιθανώς ιδρυτής της λατρείας της, μουσικής τεχνίτης και χρησμολόγος, θεωρείται γενάρχη της Κυπριακής λογοτεχνίας. Η ετυμολογία του ονόματός του οδηγεί στο παρόμοιο με την κιθάρα δεκάχορδο μουσικό όργανο κινύρα και υποδηλώνει τη σχέση του μυθικού βασιλιά με τη μουσική, γεγονός που επιβεβαιώνεται έμμεσα και από τους σχετικούς μύθους, κυρίως όσους τον συνδέουν με τον Απόλλωνα. Στο Λ της Ιλιάδας περιγράφεται ο λαμπρός θώρακας τον οποίο πρόσφερε ως δώρο ξενίας ο Κινύρας στον Αγαμέμνονα, που πήγαινε στον Τρωικό πόλεμο.

A10. Ο θώρακας του Αγαμέμνονα (T1)

Όμ. Λ 19-28

- Δεύτερον αὖ θώρηκα περι στήθεσσι νῆδυνεν,
τόν ποτέ οἱ Κινύρης δῶκε ξεινήϊον εἶναι. (20)
πεύθετο γὰρ Κύπρονδε μέγα κλέος, οὐνεκ' Ἀχαιοὶ
ἔς Τροίην νήεσσιν ἀναπλεύσεσθαι ἔμελλον·
5 τοῦνεκά οἱ τὸν δῶκε χαριζόμενος βασιλῆϊ.
τοῦ δ' ἦτοι δέκα οἴμοι ἔσαν μέλανος κύναιοι,
δώδεκα δὲ χρυσοῖο καὶ εἴκοσι κασσιτέροιο· (25)
κύνεοι δὲ δράκοντες ὀρωρέχατο προτὶ δειρὴν
τρεῖς ἑκάτερθ', ἴρισσι νῆοικότες, ἅς τε Κρονίων
10 ἐν νέφει στήριξε, τέρας μερόπων ἀνθρώπων.

- Τον θώρακα στο στήθος γύρω ύστερα φορούσε (ο Αγαμέμνων),
που κάποτε σε τούτον ο Κινύρας έδωσε χάρισμα φίλου να 'ναι.
Γιατί μάθαινε στην Κύπρο τη φήμη τη μεγάλη, πως οι Αχαιοί
στην Τροία με τα καράβια να πλεύσουν έμελλαν·
5 για τούτο του τον έδωκε, του βασιλιά την εύνοια ζητώντας.
Αυτός στ' αλήθεια δέκα λουρίδες από μαύρο σμάλτο είχε
και δώδεκα από χρυσό κι από κασσίτερο είκοσι.
Σμάλτινα φίδια υψώνονταν προς τον λαιμό
από την κάθε μια μεριά του τρία, με το ουράνιο μοιάζοντας το τόξο,
που ο γιος του Κρόνου
10 στο νέφος μέσα στήριξε, για τους θνητούς σημάδι ανθρώπους.

Σχόλια

1. θώρηκα (...): Η περιγραφή του θώρακα του Αγαμέμνονα που του πρόσφερε ο Κινύρας (στ. 6 κ.ε.) δείχνει να απηχεί τόσο τον πλούτο των Κυπρίων βασιλέων (με γνωστότερο τον μυθώδη πλούτο του Κινύρα) όσο και την πρώιμη άνθηση της τέχνης στο νησί.

2. Η λέξη ξεινήϊον μπορεί να αποδοθεί κάλλιστα ως «χάρισμα φίλου» (τέτοιο που συνηθίζουν να δίνουν στους «ξένους» τους οι άνθρωποι). Το γεγονός από μόνο του μπορεί να δείχνει όχι μόνο την προσπάθεια του Κινύρα να κερδίσει την εύνοια του Αγαμέμνονα, βασιλιά ισχυρότερου απ' αυτόν, αλλά και την κατάσταση που επικρατεί στο νησί της Κύπρου κατά την εποχή του Τρωικού πολέμου: η Κύπρος δεν έχει ακόμα αποικιστεί ευρέως από τους Αχαιούς, οπότε θα συμμετείχε πιθανώς στην εκστρατεία στο πλευρό των Αχαιών· δεν σπεύδει όμως σε βοήθεια των Τρώων.

Αξιοποίηση

- Επιθετικά και αμυντικά όπλα. Επίσκεψη στο Αρχαιολογικό Μουσείο και μελέτη διάφορων ειδών όπλων. Σύγκρισή τους με τον θώρακα που παρουσιάζεται στο απόσπασμα (ομοιότητες και διαφορές) – Σύμβολα και συμβολισμός της διακόσμησης των όπλων τότε και σήμερα.
- Αναφορές του Ομήρου στην Κύπρο (*Ιλιάδα*, *Οδύσσεια*). Σύνδεση του αποσπάσματος με το Επίγραμμα Ε9 Στον Νικοκρέοντα, όπου γίνεται αναφορά στους Ατρείδες και γενικότερα στη σχέση των Μυκηναίων με την Κύπρο.

Α11. Το τέλος του Κινύρα και των θυγατέρων του (Τ2)

Σχόλ. Όμ. Λ 20α

Τόν ποτέ οί Κινύρης <δῶκε ξεινήϊον εἶναι>: οὔτος Θείαντος μὲν ἦν παῖς, βασιλεὺς δὲ Κύπρου· ὃς ζάπλουτος ὢν παριόντας Ἑλλήνας ἐξένισε καὶ ὑπέσχετο αὐτοῖς ἐν Ἰλίῳ πέμψειν τὰ πρὸς τὸν βίον. φασὶ δὲ αὐτὸν ἀμελήσαντα ἐπικατάρaton γενέσθαι ὑπὸ Ἀγαμέμνονος· καὶ αὐτὸν μὲν ὑπὸ Ἀπόλλωνος ἀναιρεθῆναι, ἐπειδὴ περ ἡμιλλᾷτο αὐτῷ εἰς μουσικὴν, τὰς δὲ θυγατέρας αὐτοῦ πεντήκοντα οὔσας ἀλέσθαι εἰς θάλασσαν καὶ εἰς ἀλκυνόνας μεταβληθῆναι.

Που κάποτε σε τούτον ο Κινύρας <έδωσε χάρισμα φίλου να 'ναι>: τούτος ήταν γιος του Θείαντα και βασιλιάς της Κύπρου· αυτός όντας πάμπλουτος φιλοξένησε τους Έλληνες που περνούσαν (από εκεί) και τους υποσχέθηκε να στείλει στην Τροία προμήθειες. Και λεν πως, επειδή αθέτησε τις υποσχέσεις του, τον καταράστηκε ο Αγαμέμνωνας· και πως αυτός σκοτώθηκε από τον Απόλλωνα, γιατί τον ανταγωνιζόταν στη μουσική, και οι θυγατέρες του, που ήταν πενήντα, πήδηξαν στη θάλασσα και μεταμορφώθηκαν σε αλκυόνες.

Σχόλια

1. **ζάμπλουτος ὦν**: Ο Κινύρας έγινε παροιμιώδης για τα πλούτη του (η λέξη χρησιμοποιείται στην κυπριακή ως έχει και όχι ως ζάμπλουτος).
2. **ἡμιλλᾶτο αὐτῷ εἰς μουσικήν**: Η μαρτυρία ενισχύει την εντύπωση ότι ο Κινύρας δεν ήταν απλώς βασιλιάς και ιερέας της Αφροδίτης, αλλά και ο πρώτος σημαντικός δημιουργός στην Κύπρο.

Αξιοποίηση

- Η φιλία μέσα από αρχαίους μύθους σε σχέση και με τον θεσμό της φιλοξενίας. Είναι δυνατόν να αναζητηθούν και σχετικές κυπριακές παραδόσεις για την ιερότητα της φιλίας και τη σημασία της (ποιητάρικη παράδοση, παροιμίες). Επιπλέον, σε μια διαπολιτισμική προσέγγιση του θέματος μπορεί να αναζητηθούν η αξία και οι τρόποι έκφρασης της φιλοξενίας.
- Το θέμα της κατάρας και οι προεκτάσεις της σε οικογένειες (κατάρα γονέων) και κοινωνίες (κατάρα θεών – οργή Θεού).
- Το μοτίβο της μεταμόρφωσης ανθρώπων σε ζώα. Αναζήτηση μύθων και παραδόσεων σχετικών. Διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο γίνεται αυτή η μεταμόρφωση και ποια ζώα δίνουν τη μορφή τους σε ανθρώπους. Πιθανή ερμηνεία της επιλογής αυτής.

A12. Κινύρας και Άδωνις (T7)

Απολλόδ. 3.14.3-4 (3.181-5)

Ἑρσης δὲ καὶ Ἑρμοῦ Κέφαλος, οὗ ἔρασθεισα Ἡὼς ἥρπασε καὶ μιγεῖσα ἐν Συρίᾳ παῖδα ἐγέννησε Τιθωνόν, οὗ παῖς ἐγένετο Φαέθων, τούτου δὲ Ἀστύνοος, τοῦ δὲ Σάνδοκος, ὃς ἐκ Συρίας ἐλθὼν εἰς Κιλικίαν πόλιν ἔκτισε Κελένδερin, καὶ γήμας Φαρνάκην τὴν Μεγεσσάρου τοῦ Ὑριέων βασιλέως ἐγέννησε Κινύραν. οὗτος ἐν Κύπρῳ

παραγενόμενος σὺν λαῷ ἔκτισε Πάφον, γήμας δὲ ἐκεῖ Μεθάρμην κόρην Πυγμαλίωνος Κυπρίων βασιλέως Ὁξύπορον ἐγέννησε καὶ Ἄδωνιν, πρὸς δὲ τούτοις θυγατέρας Ὀρσεδίκην Λαογόρην καὶ Βραισίαν. αὗται δὲ διὰ μῆνιν Ἀφροδίτης ἀλλοτρίοις ἀνδράσι συνευναζόμεναι τὸν βίον ἐν Αἰγύπτῳ μετέλλαξαν. (4) Ἄδωνις δὲ ἔτι παῖς ὢν Ἀρτέμιδος χόλῳ πληγείς ἐν θήρᾳ ὑπὸ σὺς ἀπέθανεν. Ἡσίοδος δὲ (fr. 32 Rz. / 139 M. – W.) αὐτὸν Φοῖνικος καὶ Ἀλφειβοῖας λέγει, Πανύασις δὲ φησι Θεϊάντος βασιλέως Ἀσσυρίων, ὃς ἔσχε θυγατέρα Σμύρναν, αὕτη κατὰ μῆνιν Ἀφροδίτης (οὐ γὰρ αὐτὴν ἐτίμα) ἴσχει τοῦ πατρὸς ἔρωτα καὶ συνεργὸν λαβοῦσα τὴν τροφὸν ἀγνοοῦντι τῷ πατρὶ νύκτας δώδεκα συνευνάσθη. ὁ δὲ ὥς ἦσθετο σπασάμενος <τὸ> ξίφος ἐδίωκεν αὐτήν· ἡ δὲ περικαταλαμβανομένη θεοῖς ἠΰξατο ἀφανῆς γενέσθαι. θεοὶ δὲ κατοικτεΐραντες αὐτὴν εἰς δένδρον μετέλλαξαν, ὃ καλοῦσι σμύρναν. δεκαμηνιαῖω δὲ ὕστερον χρόνῳ τοῦ δένδρου ῥαγέντος γεννηθῆναι τὸν λεγόμενον Ἄδωνιν, ὃν Ἀφροδίτη διὰ κάλλος ἔτι νήπιον κρύφα θεῶν εἰς λάρνακα κρύψασα Περσεφόνῃ παρίστατο. ἐκείνη δέ, ὥς ἐθεάσατο, οὐκ ἀπεδίδου. κρίσεως δὲ ἐπὶ Διὸς γενομένης εἰς τρεῖς μοῖρας διηρέθη ὁ ἐνιαυτός, καὶ μίαν μὲν παρ' ἑαυτῷ μένειν τὸν Ἄδωνιν, μίαν δὲ παρὰ Περσεφόνῃ προσέταξε, τὴν δὲ ἑτέραν παρ' Ἀφροδίτῃ. ὁ δὲ Ἄδωνις ταύτῃ προσένειμε καὶ τὴν ἰδίαν μοῖραν. ὕστερον δὲ θηρεύων Ἄδωνις ὑπὸ σὺς πληγείς ἀπέθανε.

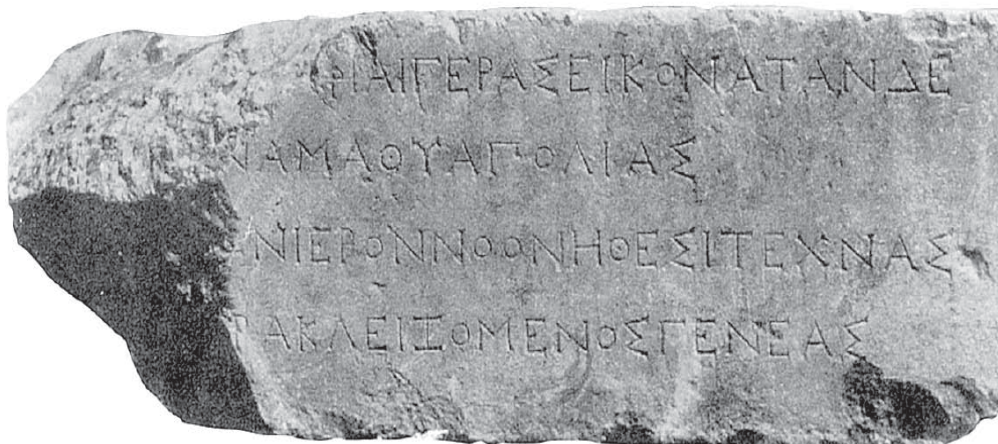
(181) Ο Κέφαλος, ο γιος της Έρσης και του Ερμή, που αφού τον ερωτεύθηκε η Αυγή τον έκλεψε και αφού έκανε έρωτα μαζί του στη Συρία γέννησε τον Τιθωνό, του οποίου γιος ήταν ο Φαέθων, και τούτου ο Αστύνοος, και αυτού ο Σάνδοκος, που αφού ήλθε από τη Συρία στην Κιλικία έκτισε την πόλη Κελένδερη. Και αφού παντρεύτηκε τη Φαρνάκη την κόρη του Μεγεσσάρου του βασιλιά των Υριέων γέννησε τον Κινύρα. (182) Αυτός αφού έφτασε στην Κύπρο με στρατό έκτισε την Πάφο και αφού παντρεύτηκε εκεί τη Μεθάρμη, την κόρη του Πυγμαλίωνα του βασιλιά των Κυπρίων, απόκτησε παιδιά τον Οξύπορο και τον Άδωνη, και εκτός απ' αυτούς κόρες την Ορσεδίκη, τη Λαογόρη και τη Βραισία. Και αυτές εξαιτίας της οργής της Αφροδίτης πλαγιάζοντας με ξένους άντρες πέθαναν στην Αίγυπτο. (183) Ο Άδωνις, ενώ ήταν ακόμη παιδί, εξαιτίας της οργής της Άρτεμης αφού κτυπήθηκε στο κυνήγι από αγριόκαπρο απέθανε. Ο Ησίοδος πάλι (απόσπ. 32 Rz. / 139 M. – W.) λέγει πως αυτός (δηλ. ο Άδωνις) υπήρξε γιος του Φοίνικα και της Αλφεισίβοιας, ενώ ο Πανύασις λέγει πως ήταν γιος του Θεϊάντα του βασιλιά των Ασσυρίων που είχε κόρη τη Σμύρνα. Αυτή εξαιτίας της οργής της Αφροδίτης (γιατί δεν την τιμούσε) ερωτεύτηκε τον πατέρα της και έχοντας συνεργό την παραμύνα της πλάγιασε δώδεκα νύκτες με τον πατέρα της, χωρίς αυτός να το ξέρει. (184) Αυτός μόλις το αντιλήφθηκε αφού έσυρε το σπαθί του την κυνηγούσε. Και αυτή όντας περικυκλωμένη προσευχήθηκε στους θεούς να την κάμουν αόρατη. Και οι θεοί τη λυπήθηκαν πολύ και τη μεταμόρφωσαν σε δένδρο, που το λένε σμύρνα. Ύστερα από παρέλευση δέκα μηνών αφού ράγισε το δένδρο γεννήθηκε ο λεγόμενος Άδωνις, που η Αφροδίτη ενώ ήταν ακόμη βρέφος για την ομορφιά του μυστικά από τους θεούς τον έκρυψε σε κιβώτιο και τον παρουσίασε στην Περσεφόνη. (185) Εκείνη, σαν τον αντίκρισε, δεν της τον έδινε πίσω. Και αφού έγινε κρίση μπροστά στον Δία, ο χρόνος διαιρέθηκε σε τρεις περιόδους, διέταξε δε μία περίοδο να μένει ο Άδωνις στο σπίτι του, μία με την Περσεφόνη και την άλλη με την Αφροδίτη. Όμως ο Άδωνις πρόσφερε στην τελευταία και τη δική του περίοδο. Αργότερα ο Άδωνις κυνηγώντας πληγώθηκε από αγριόκαπρο και πέθανε.

Σχόλια

7. Πυγμαλίωνος: Ο γνωστός βασιλιάς της Κύπρου, που ερωτεύτηκε παράφορα το άγαλμα της θεάς, κι εκείνη τον λυπήθηκε κι έδωσε σ' αυτό πνοή. Επί της βασιλείας του καθιερώθηκε η κρεοφαγία, όπως διηγείται ο Ασκληπιάδης ο Κύπριος (βλ. ΑΚυΓ³ 16 F1: σσ. 122-3 και 400-11, και Πρακτικά ΙΔ' Συμποσίου σσ. 63-79).

Αξιοποίηση

- Γιορτές προς τιμή του Άδωνη και της Αφροδίτης στον ελλαδικό χώρο (τοποθεσίες, χρονική στιγμή, τρόπος εορτασμού).
- Επιβιώσεις της λατρείας της Αφροδίτης στην Κύπρο μέσα από την καταγραφή μύθων, τοπικών παραδόσεων και εθίμων (Πάφος, Αμαθούντα κ.λπ.) και σύγκριση των επιβιώσεων αυτών με τις γιορτές προς τιμή του Άδωνη και της Αφροδίτης στον υπόλοιπο ελληνικό χώρο.
- Μεταμόρφωση ανθρώπου σε φυτό. Το μοτίβο της μεταμόρφωσης από τους αρχαίους μύθους μέχρι τα κυπριακά λαϊκά παραμύθια και το δημοτικό τραγούδι. Σύνδεση του αποσπάσματος με το απόσπασμα T2 (Κινύρας).
- Καταγραφή ονομάτων σωματείων, συνδέσμων, κ.λπ., που έχουν ως βάση τα ονόματα Άδωνη και Αφροδίτη (π.χ. στο Δάλι και την Πάφο).
- Ο μύθος του Πυγμαλίωνα (και της Γαλάτειας) και η απήχυσή του σε έργα τέχνης (παραστάσεις, λογοτεχνήματα).

Εικ. 4: [ΚΙΝΥ]ΡΑ ΚΛΕΙΖΟΜΕΝΟΣ ΓΕΝΕΑΣ

4. ΕΥΚΛΟ(Υ)Σ

Εισαγωγή

Ο Εύκλους ή Εύκλος αναφέρεται σταθερά ως Κύπριος χρησμολόγος και ποιητής, αλλά ελλείπουν βασικές πληροφορίες γι' αυτόν. Έζησε τον 7^{ον} αι. π.Χ., μετά τον Όμηρο και τον Ησίοδο. Στους στίχους του φαίνεται να προφητεύει τη γέννηση του Ομήρου στην Κύπρο (F1), αλλά δεν αποκλείεται να πρόκειται για αυτοβιογραφική αναφορά. Προφητεύει επίσης, εκστρατεία των βαρβάρων εναντίον της Ελλάδας (F2). Η μορφή των στίχων του, η μνεία της Σαλαμίνας, η ιδιότητα του χρησμολόγου και άλλα προβάλλουν τον Εύκλο ως τον πιο πιθανό ποιητή των Ομηρικών ύμνων στην Αφροδίτη (βλ. και ανωτ. Εισαγωγή στο Α.Ι.1 και Σχόλια στα Α2 και Α3).

Α13. Προφητεία του Εύκλου (F1)

Πανσ. 10.24.3

Κύπριοι δέ (οἰκειοῦνται γὰρ δὴ καὶ οὗτοι Ὅμηρον) Θεμιστώ τε αὐτῶ μητέρα εἶναι τῶν τινα ἐπιχωρίων γυναικῶν λέγουσι καὶ ὑπὸ Εὐκλου προθεσπισθῆναι τὰ ἐς τὴν γένεσιν τὴν Ὀμήρου φασὶν ἐν τοῖσδε:

- (v. 1) καὶ τότε ἐν εἰναλίῃ Κύπρῳ μέγας ἔσσετ' αἰιδός,
ὃν τε Θεμιστῶ τέξει ἐπ' ἀγροῦ διὰ γυναικῶν
νόσφι πολυκτεάνοιο πολὺκλειτον Σαλαμῖνος.
Κύπρον δὲ προλιπὼν διερός θ' ὑπὸ κύμασιν ἀρθείς,
(v. 5) Ἑλλάδος εὐρυχόρον μοῦνος κακὰ πρῶτος αἰείσας
ἔσσεται ἀθάνατος καὶ ἀγήραος ἥματα πάντα.

Ταῦτα ἡμεῖς ἀκούσαντές τε καὶ ἐπιλεξάμενοι τοὺς χρησμούς, ἰδίᾳ δὲ οὐδένα αὐτῶν <ᾗ>λογον <κρίναντες>, οὔτε ἐς πατρίδα οὔτε περὶ ἡλικίας Ὀμήρου γράφομεν.

Οι Κύπριοι (γιατί βέβαια και αυτοί οικειοποιούνται τον Όμηρο) λεν πως μάνα του είναι η Θεμιστώ, μια από τις επιχώριες γυναίκες, και υποστηρίζουν πως ο Εύκλος προφήτευσε τα σχετικά με τη γέννηση του Ομήρου με τους εξής στίχους:

- (στ. 1) και τότε στη θαλασσόβρεχτη την Κύπρο μεγάλος θά 'βγει αοιδός,
που θεία γυναίκα η Θεμιστώ σ' αγρό θα τον γεννήσει
έξω από τη Σαλαμίνα τη βαθύπλουτη, με πλέρια φήμη.
Κι αφήνοντας την Κύπρο, κλυδωνισμένος και λουσμένος απ' τα κύματα,
(στ. 5) της Ελλάδας της ευρύχωρης ανεπανάληπτα τις συμφορές πρώτος άδοντας
θα μείνει αθάνατος κι αγέραςτος παντοτινά.

Αυτά εμείς αφού ακούσαμε και αφού συλλέξαμε τους χρησμούς, και μη κρίνοντας προσωπικά κανένα από αυτούς όχι εύλογο, ούτε για την πατρίδα ούτε για την εποχή του Ομήρου γράφουμε.

Σχόλια

(1 κ.ε.) Ανάμεσα στις πόλεις που ερίζουν για την καταγωγή του Ομήρου, διεκδικώντας τον θείο αοιδό, αναφέρεται συχνά και η Σαλαμίνα της Κύπρου.

προθεσπισθῆναι: Το συμπέρασμα του Πausανία, ότι ο Εύκλος προφήτευσε (πρόβλεψε) τη γέννηση του Ομήρου, δεν φαίνεται εύλογο. Ο χρησμός είτε πλάστηκε post eventum (μετά το γεγονός) σε συνδυασμό με τη διεκδίκηση του Ομήρου από την Κύπρο (κατά την κρατούσα άποψη), είτε αναφέρεται στον ίδιο τον Εύκλο.

στ. 1. εἰναλίη Κύπρω: η φράση απαντά επίσης στους Ομηρικούς ύμνους VI και X (Υ2 και Υ3 *Εἰς Ἀφροδίτην*) και ενισχύει την υπόθεση για κυπριακή προέλευση των Ομηρικών αυτών ύμνων στην Αφροδίτη. Ο τύπος *εἰνάλιος* παράγεται από την προθ. *εἰν-* (ποιητ. αντί *έν*) και τη λ. *ἄλς, ἄλός, ἡ* = η θάλασσα (ενώ *ὁ ἄλς, τοῦ ἄλός* = το αλάτι).

στ. 4. Ο Κύπριος χρησμολόγος είτε αναφέρεται στην προσωπική του ζωή είτε προσπαθεί να συμβιβάσει την εκδοχή για κυπριακή καταγωγή του Ομήρου με την ευρύτατα διαδεδομένη παράδοση για τη ζωή του μεγάλου ποιητή πέρα από τη θάλασσα, στην περιοχή της Σμύρνης και της Χίου κατά πάσαν πιθανότητα.

στ. 5. μῶνος: Οι τύποι με *ον* (αντί *ο*) είναι και σήμερα ζωντανοί στην Κυπριακή τοπολαλιά («ούλος» [«ούλλου»] αντί *όλος*, κ.λπ.).

Αξιοποίηση

- Χρησμοί – χρησμολόγοι – μάντεις – μαντική τέχνη στον ελλαδικό χώρο και στην Κύπρο. Κατασκευή λευκώματος με στοιχεία που αφορούσαν την τέχνη αυτή στην αρχαιότητα (γραπτές πηγές, μαντεία, σύμβολα, ονόματα φημισμένων μάντεων, γνωστές ρήσεις των μάντεων αυτών). Αναζήτηση επιβιώσεων της μαντικής τέχνης στις μέρες μας (μέντιουμ) και ερμηνεία της διαχρονικής ανάγκης του ανθρώπου για γνώση του μέλλοντος και πτυχών της ζωής του.
- Μύθοι και θεωρίες για την καταγωγή του Ομήρου. Συζήτηση γύρω από το ποιος ήταν ο Όμηρος και ποια η πατρίδα του (πηγές, χάρτες, εικόνες, σχέδια μαθητών/τριών).
- Σύγκριση της φράσης *έν εἰναλίη Κύπρω* με τη φράση του Ευριπίδη *ἐς γῆν ἐναλίαν Κύπρον* και με το ποίημα του Γιώργου Σεφέρη «Ελένη».

II. ΛΥΡΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

1. ΚΑΣΤΟΡΙΩΝ Ο ΣΟΛΕΥΣ

Γεννημένος πιθανώς στους Σόλους της Κύπρου και μεγαλωμένος στο κλίμα της συμμετοχής της Κύπρου στις εκστρατείες του Μεγάλου Αλεξάνδρου και των στενών σχέσεων της Κύπρου με τον Ελληνικό κόσμο, ο Καστορίων ακολούθησε το κύμα που έφερε πολλούς ανθρώπους των Γραμμάτων και των Τεχνών στην Αθήνα, στην αυλή των Μακεδόνων βασιλέων κατά καιρούς και στην Αλεξάνδρεια αργότερα. Συνέθεσε στίχους-παίγνια στον Πάνα (και τον Δημήτριο τον Φαληρέα) και πιθανώς στον Διόνυσο (και τον Δημήτριο τον Πολιορκητή ή / και τον Αντίγονο). Ήταν άριστος χειριστής του μέτρου και των νέων τεχνικών του στίχου, ίσως και του μύθου, στα νέα πλαίσια των αρχών της Ελληνιστικής εποχής.

A14. Στον Διόνυσο (F3a/b)

a. Αθήν. 12, 542b-e

Δημήτριος δ' ὁ Φαληρεύς (fr. 34 Wehrli), ὡς φησι Δούρις (FGrH 76 F 10) ἐν τῇ ἐκκαίδεκάτῃ τῶν Ἱστοριῶν, (...) ταῖς μὲν δαπάναις ταῖς εἰς τὰ δεῖπνα τοὺς Μακεδόνας ὑπερέβαλλε, τῇ δὲ καθαριότητι Κυπρίους καὶ Φοίνικας (...). ἐπεμελεῖτο δὲ καὶ τῆς ὄψεως, τὴν τε τρίχα τὴν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ξανθίζόμενος καὶ παιδέρωτι τὸ πρόσωπον ὑπαλειφόμενος καὶ τοῖς ἄλλοις ἀλείμμασιν ἐγχρίων ἑαυτόν· ἠβούλετο γὰρ τὴν ὄψιν ἰλαρὸς καὶ τοῖς ἀπαντῶσιν ἡδὺς φαίνεσθαι. ἐν δὲ τῇ πομπῇ τῶν Διονυσίων, ἣν ἔπεμψεν ἄρχων γενόμενος, ἦδεν ὁ χορὸς εἰς αὐτὸν ποίημα Καστορίωνος τοῦ Σολέως, ἐν ᾧ ἡλιόμορφος προσηγόρευετο·

(v. 1) Ἐξόχως δ' εὐγενέτας ἡλιόμορφος ζαθέοις
ἀρχων τιμαῖς σε γεραίρει.

b. Εὐστ. σχόλ. στο ζ 163

Χορὸς (...) ᾄδων ποιήματα εἰς τὸν Φαληρέα Δημήτριον, ἡλιόμορφον ἐκεῖνον ἐξόχως τε εὐγενέταν προσηγόρευσε.

a. Ο Δημήτριος ο Φαληρεύς, όπως αναφέρει ο Δούρις στο δέκατο έκτο βιβλίο των *Ιστοριῶν* του, (...) ως προς μεν τις δαπάνες για τα δείπνα ξεπερνούσε τους Μακεδόνες, ως προς δε την εκλεπτυσμένη πολυτέλεια τους Κυπρίους και τους Φοίνικες (...). Φρόντιζε δε και την εμφάνισή του, και ξανθίζοντας τις τρίχες της κεφαλής και αλείφοντας ελαφρά με κοκκινάδι το πρόσωπο και εγχρίοντας με τις άλλες αλοιφές τον εαυτό του· γιατί ήθελε να είναι περιχαρής στην όψη και να φαίνεται ευάρεστος σ' αυτούς που τον συναντούσαν. Στην δε πομπή των Διονυσίων, την οποία οδήγησε όταν έγινε άρχων, ο χορός τραγουδούσε σ' αυτόν

ποίημα του Καστορίωνος από τους Σόλους, στο οποίο προσαγορευόταν ηλιόμορφος:

(στ. 1) Ἐξοχα ευγενής ηλιόμορφος ἄρχοντας
με λαμπρές θεϊκές τιμές σε δοξάζει.

b. Χορός (...) τραγουδώντας ποιήματα στον Δημήτριο τον Φαληρέα, τον αποκάλεσε ηλιόμορφο και ἔξοχα ευγενή.

Σχόλια

a. στ. 2. γεραίρει: Το ρήμα *γεραίρω* (τιμώ ή ανταμείβω με δώρο ή δώρα, γενικά τιμώ, δοξάζω, αλλά και εορτάζω) από το *γεραρός*, που σχηματίζεται από το *γέραρ* (ως ισοδύναμο του *γέρας*: προνόμιο που αποδίδεται ως τιμή σε βασιλείς ή ευγενείς, αρχικά συνδεδεμένο με την ηλικία [πβ. *γέρων*, *γέροντες*]· αργότερα, γενικά, δώρο).

Αξιοποίηση

- Τα αρχαία συμπόσια και η σημασία τους ως στοιχείο πολιτισμού.
- Η ενδυμασία του άνδρα και τρόποι καλλωπισμού του. Επίσκεψη στο Αρχαιολογικό Μουσείο με στόχο την επί τόπου μελέτη αγαλμάτων ή άλλων ανδρικών ειδών καλλωπισμού. Σύγκριση με σύγχρονες τάσεις των ανδρών για βελτίωση της εξωτερικής τους εμφάνισης. Σύνδεση με τη γυναικεία ομορφιά (βλ. Αξιοποίηση Ομηρικών ύμνων στην Αφροδίτη).

III. ΔΡΑΜΑΤΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

1α. ΣΩΠΑΤΡΟΣ

Ο Σώπατρος έζησε γύρω στην τελευταία τριακονταετία του 4^{ου} αι. και στο α' ήμισυ του 3^{ου} π.Χ. αι. Δέχτηκε ποικίλες επιδράσεις, ίσως γιατί εκτός από την Κύπρο έζησε και στην Αλεξάνδρεια και στην Αθήνα. Ο Σώπατρος πέρα από το δηλωτικό της καταγωγής του Πάφιος και το παρωνύμιο Φάκιος (παρωδική σύμφυση του Πάφιος και του φακή) ονομάζεται στον Αθήναιο παρωδός και φλυαγογράφος, στον δε Σουίδα και κωμικός. Η παρωδική διάθεση είναι εμφανής σε διάφορα αποσπάσματα και εκδηλώνεται είτε ως παρωδία μύθων και έργων παλαιότερων συγγραφέων είτε ως διακωμώδηση γνωστών κωμικών τύπων.

A15. Βακχίς, Βακχίδος μνηστήρες, Βακχίδος γάμος (F1)

Αθήναιος 4, 158d

Ἐπὶ τούτοις γελάσαντος πάνυ ἔκλαμπρον τοῦ Πλουτάρχου οὐκ ἐνέγκας ὁ κύων (sc. Κύνουλκος) παροραθεῖσαν τὴν περὶ τῆς φακῆς πολυμάθειαν, Ἀλλ' ὑμεῖς γε, ἔφη, οἱ ἀπὸ τῆς καλῆς Ἀλεξανδρείας, ὦ Πλούταρχε, σύντροφοί ἐστε τῷ φακίνῳ βρώματι καὶ πᾶσα ὑμῶν ἡ πόλις πλήρης ἐστὶ φακίνων· ὧν καὶ Σώπατρος ὁ Φάκιος παρωδὸς μέμνηται ἐν δράματι Βακχίδι λέγων οὕτως·

(v. 1) Οὐκ ἂν δυναίμην εἰσορῶν χαλκήλατον
μέγαν κολοσσὸν φάκινον ἄρτον ἐσθίειν.

Καθώς γέλασε μ' αυτά πολύ ηχηρά ο Πλούταρχος, δεν άντεξε ο Κυνικός (δηλ. ο Κύνουλκος) που παραβλέφθηκε η πολυμάθειά του για τη φακή κι είπε: Αλλ' εσεῖς βέβαια από την όμορφη Αλεξάνδρεια, Πλούταρχε, ανατραφήκατε όλοι μαζί με φάκινη τροφή και ολόκληρη η πόλη σας είναι γεμάτη με φάκινα τρόφιμα. Αυτά μνημονεύει και ο Σώπατρος ο Φάκιος παρωδός στο δράμα Βακχίς λέγοντας τα εξής:

(στ. 1) Δεν θα μπορούσα τον χαλκήλατο ατενίζοντας
μεγάλο κολοσσό φάκινο άρτο να τρώω.

Σχόλια

Τίτλος: Υπάρχουν δύο εξηγήσεις: ή έχουμε τρία διαφορετικά ονόματα ενός δράματος ή τρία έργα μιας τριλογίας. Πιο πιθανή φαίνεται η άποψη τριλογίας, με θέμα τη ζωή, το συνοικέσιο και τους γάμους μιας εταίρας, της Βακχίδος (βλ. Αθήν. 13, 594b-e), όπου ο συγγραφέας αφηγείται όλη την ερωτική ιστορία της Σαμίας Βακχίδος, η οποία όντως έτσι μπορούσε να αποτελέσει θέμα δραμάτων.

ο Φάκιος: παρωδία του επιθ. Πάφιος, κατ' επίδραση του ουσ. φακῆ.

στ. 2. φάκινον ἄρτον: Πιθανώς με περιφρονητική σημασία. Ας σημειωθεί πως ο Σώπατρος είναι Κύπριος, και η Κύπρος ήταν ονομαστή στην αρχαιότητα ανάμεσα στ' άλλα και για το ψωμί της.

Εκτός από τον φάκινο, παρασκευάζονταν και ἄρτοι κατώτερης ποιότητας, τους οποίους ο Άλεξις ονομάζει φαιούς. Τέτοιοι ζυμώνονται μέχρι σήμερα με το όνομα «φουσκαρένοι».

Αξιοποίηση

- Οι διατροφικές συνήθειες των αρχαίων Ελλήνων. Επιβιώσεις στη σημερινή εποχή, σύγκριση διατροφικών συνηθειών. (Διαθεματική προσέγγιση στα μαθήματα των Αρχαίων Ελληνικών, Οικιακής Οικονομίας, Βιολογίας.)
- Η φακή ως έδεσμα των φτωχών. Σημερινή διατροφική αντίληψη για τη φακή.
- Πιθανές επιβιώσεις εκφράσεων περιφρονητικής σημασίας για τη φακή (π.χ. το παλαιότερο «αντί πινακίου φακής» ή το σύγχρονο «παλληκάρι της φακής»).
- Ψωμί: Η σημασία του στη διατροφή, τύποι και είδη ψωμιού.

A16-A18. Μουσικά όργανα (F11, F12, F15)

A16. Νάβλας (F11)

Αθήν. 4, 175c-d

Καὶ ἐν Μυστάκου δὲ θητίῳ (sc. Σώπατρος ὁ παρωδὸς περὶ τοῦ ὄργανου τοῦ καλουμένου νάβλα, vid. infra F15) φησί·

- (v. 1) Νάβλας ἐν ἄρθροις γραμμάτων οὐκ εὐμελής,
ᾧ λωτὸς ἐν πλευροῖσιν ἄψυχος, παγεῖς
ἔμπνουν ἀνίει μούσαν. ἐγρέσθω δέ τις
τὸν ἡδονῆς μελωδὸν εὐάζων χορόν.

Και στο Μυστάκου θητίον (έργο του ο Σώπατρος ο παρωδός για το όργανο που καλείται νάβλας, βλ. κατωτ. F15) λέει:

- (στ. 1) Νάβλας με τις αρθρώσεις των στοιχείων του ξεχάρβαλες,
που στα πλευρά του ο λωτός άψυχος ήταν, σαν φτιάχτηκε
τη μουσική ολοζώντανη σκορπά· κι ας σηκωθεί όποιος θέλει
ηδονικό μελωδικό χορό ευοί ευάν κραυγάζοντας να σύρει.

A17. Πηκτίς (F12)

Athen. 4, 183b-c

Σώπατρος δ' ὁ παρωδὸς ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ Μυστά<κου θητίῳ> δίχορδον εἶναι φησι τὴν πηκτίδα λέγων οὕτως·

- (v. 1) Πηκτίς δὲ μούση γαυριῶσα βαρβάρῳ
δίχορδος εἰς σὴν χειρὰ πῶς κατεστάθη.

Αθήν. 4, 183b-c

Ο Σώπατρος ο παρωδός στο έργο του που επιγράφεται Μυστάκου θητίον λέει πως η πηκτίδα είναι δίχορδη, με αυτά τα λόγια:

- (στ. 1) Η πηκτίδα που για τη βάρβαρη τη μουσική επαιρόταν
η δίχορδη κάπως βολεύτηκε στα χέρια τα δικά σου.

Σχόλια

στ.1. πηκτίς: από το πήγνυμι (πηκτός = καλά συναρμολογημένος). Μουσικό όργανο Λυδικό, που λέγεται πως χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά στην Ελλάδα από τη Σαπφώ.

στ. 1-2. Η πηκτίδα, που βγάζει διαπεραστική «βάρβαρη» μουσική, στα χέρια αυτού στον οποίο απευθύνονται οι στίχοι ηρέμησε, βολεύτηκε.

A18. Γίγγρας (F15)

Αθήν. 4, 175b-c

Πόσω δὲ κρεῖττον (...) τὸ ὑδραυλικὸν τοῦτο ὄργανον (sc. γίγγρας ἐστὶ) τοῦ καλουμένου
νάβλα, ὃν φησι Σώπατρος ὁ παρωδὸς ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ δράματι Πύλαι
Φοινίκων εἶναι καὶ τοῦτον εὗρημα· λέγει δ' οὕτως·

(v. 1) <Ἄλλ'> οὔτε τοῦ Σιδων<ί>ου νάβλα <βαρὺς>
λαρυγγόφωνος ἐκκεχόρδωται τύπος.

Πόσο πολύ ανώτερο (εἶναι) το υδραυλικό όργανο γίγγρας από τον καλούμενο
νάβλα, που ο Σώπατρος ο παρωδός στο δράμα του το οποίο επιγράφεται
Πύλες λέει ότι και αυτός είναι εύρημα των Φοινίκων· λέγει δε τα εξής:

(στ. 1) Ἄλλ' οὔτε του Σιδώνιου νάβλα βαρὺς
ο λαρυγγόφωνος ἀπ' τις χορδές του βγήκε ήχος.

Σχόλια

κρεῖττον (...) τὸ ὑδραυλικὸν τοῦτο ὄργανον (sc. γίγγρας ἐστὶ) τοῦ καλουμένου
νάβλα: η αναφορά στο χωρίο του Σώπατρου για το έγχορδο μουσικό όργανο νάβλας,
σε σύγκριση με το γίγγραν.

στ. 2. λαρυγγόφωνος (...) τύπος: Ο νάβλας παρήγε ήχο δυνατό σαν τη φωνή αυτού
που κατά τη Ν.Ε. έκφραση «ξελαρυγγίζεται».

ἐκκεχόρδωται: «ἐκχορδος πεποιήται», ἐκχορδῶ = βγάζω από τις χορδές (ήχο) / -όμαι
= εξέρχομαι, εκπέμπομαι εκ των χορδών.

Αξιοποίηση A16-A18

- Η μουσική στην αρχαία Ελλάδα και η επίδρασή της στη μουσική τέχνη της Κύπρου. Μελέτη των τρόπων (κλιμάκων) των αρχαίων Ελλήνων και σύγκρισή τους με τις κλίμακες που χρησιμοποιούσαν οι Βυζαντινοί (Ήχοι) και με τις κλίμακες στις οποίες στηρίζονται οι σημερινοί μουσικοί (διαθεματικά: Μουσική, Αρχαία Ελληνικά).
- Μουσικά όργανα (νάβλας, πηκτίς) και οργανοπαίκτες της αρχαιότητας στην Κύπρο μέσα από την τέχνη (αγγεία, τοιχογραφίες). Σύγκριση των οργάνων που αναφέρονται στα A16-A18 με σύγχρονα μουσικά όργανα (Αρχαία Ελληνικά, Μουσική).

- Κατασκευή, ζωγραφική, κολλάζ κ.λπ. μουσικών οργάνων. Αναζήτηση του τρόπου που τα όργανα αυτά πρωτοπαρουσιάστηκαν και η εξέλιξή τους δια μέσου των αιώνων.
- Πρόσκληση στον σχολικό χώρο της Ορχήστρας Αρχαίων Ελληνικών Οργάνων Τέρπανδρος. Ακούσματα τη αρχαίας ελληνικής μουσικής και σύγκρισή της με τη δυτική μουσική.

A19. Παπαρούνα (F16)

Αθήν. 14, 649a

ὁ δὲ φλυακογράφος Σώπατρος ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ Πύλαι δράματι φησιν·

(v. 1) Τίς δ' ἀναρίθμον μήκωνος εὔρε <τάς> κοπὰς
ἢ κνηκοπύρους ἡδονὰς τραγημάτων
ἔμιξεν;

Ο φλυακογράφος Σώπατρος στο δράμα που επιγράφεται Πύλες λέει:

(στ. 1) Ποιος της αναρίθμητης παπαρούνας βρήκε τα κοπανίσματα
ἢ ερυθροκίτρινα ἡδονικά τραγήματα
έσμιξε;

Σχόλια

στ. 1. ἀναρίθμου μήκωνος: ἀνάριθμος είναι ισοδύναμο προς το ἀναρίθμητος, δηλώνοντας αυτόν που δεν έχει ή δεν είναι δυνατό να μετρηθεί (: αμέτρητος, πολυάριθμος, πολύς). Πβ. τα εὐαρίθμητος και (Βυζ. και Ν.Ε.) εὐάριθμος: αυτός που μπορεί να μετρηθεί εύκολα, ολιγάριθμος.

μήκων: είναι το όνομα της γνωστής παπαρούνας. Η ήμερος ή κηπευτική, με διάφορα δείγματα, χρησιμοποιείτο στη μαγειρική και το ζύμωμα του ψωμιού. Ο Ιπποκράτης συνιστά κυρίως το ζουμί της ως κατευναστικό.

στ. 2. τραγημάτων: Πρόκειται για τα κάθε λογής επιδόρπια, αυτά που παραθέτονταν μετά το κύριο γεύμα προς τέρψη και απόλαυση, τα τρωγάλια. Συνήθως ήταν πεφρυγμένοι καρποί.

Αξιοποίηση

Η χρήση της παπαρούνας στην Ιατρική. Ένα απλό φυτό ή ένας πολύτιμος βοηθός;
(Πβ. B26, B27 και B28: Διαγόρας ο Κύπριος F3, F4, F5a/b.)

A20. Χοιρινό κρέας – εντόσθια (F17)

Αθην. 3, 101b

Εν δὲ Σίλφαις (sc. Σώπατρος περὶ τῆς ἐκβολάδος μήτρας φησίν):

(v. 1) Μήτρας υείας ἐφθὼν ὡς φάγης τόμον,
δριμεῖαν ὠθῶν πηγανῖτιν εἰς χολήν.

Και στις Σίλφες (δηλ. ο Σώπατρος σχετικά με την εκβολάδα μήτρα λέει):

(στ. 1) Βραστό σαν φάς κομμάτι μήτρας γουρουνήσιας
βουτώντας την στον τσουχτερό τ' απήγανου χυμό.

Σχόλια

Σίλφαι. Η σίλφη είναι έντομο. Υπάρχει όμως και φυτό σίλφιον. Ίσως να έχουμε να κάνουμε με τον ζωμό του σιλφίου, ή με το ίδιο το φυτό, ευρέως διαδεδομένο ως καρύκευμα, εκτός από τη χρησιμοποίησή του για θεραπευτικούς λόγους.

στ. 1. μήτρας υείας: Η μήτρα, μέρος μάλλον των εντοσθίων του χοιρινού κρέατος, ήταν από τα μέρη του ζώου που εκτιμούνταν ιδιαίτερα στη μαγειρική.

στ. 2. δριμεῖαν ὠθῶν πηγανῖτιν εἰς χολήν: Υπερβατό σχήμα, που χρησιμοποιείται ώστε να τονιστεί η γεύση στην αρχή και η ουσία στο τέλος αυτού που συνοδεύει το γεύμα του χοιρινού κρέατος. Το επίθ. δριμύς (-εῖα, -ύ) χρησιμοποιείται αρκετές φορές μεταφορικά για τη δήλωση έντονης ψυχικής διάθεσης, κυριολεκτικά όμως σημαίνει: οξύς, δυνατός, καυστικός, και συνοδεύει ουσ. όπως ο καπνός. Στην περίπτωση μας ταιριάζει με το συγκεκριμένο υγρό στο χρώμα και στην καυστικότητα της γεύσης, οπότε θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε τη χολή αυτή ως είδος χυμού, σύνθεσης μη αναφερομένης, μέσα στον οποίο βουτιέται το κομμάτι του χοιρινού. Το επίθ. πηγανῖτις (αρσ. πηγανίτης, για τον οἶνον), παράγεται από το πήγανον, φυτό που απαντά μέχρι σήμερα ως απήγανο και πήγανο, κολλιὰ και μπομπόλα.

Α21. ΦΑΚΗ (F18)

Αθην. 6, 230f

Ἐν δὲ τῷ ἐπιγραφομένῳ δράματι Φακῇ (sc. Σώπατρος ὁ Πάφιος) φησιν·

(v. 1) Ἀλλ' ἀμφὶ δείπνοις ὀξίδ' ἀργυρᾶν ἔχει
 δρακοντομίμοις ὀργάνων τορεύμασιν,
 οἷαν ποτ' ἔσχε καὶ Θίβρων ὁ Ταντάλου
 μαλακὸν ταλάντοις ἐκταλαντωθεὶς ἀνὴρ.

Και στο δράμα το οποίο επιγράφεται Φακὴ (ενν. ο Σώπατρος ο Πάφιος) λέει:

(στ. 1) Μα για τα δείπνα φιάλη του ξιδιού ασημένιαν ἔχει
 με δρακοντοειδὴ ἀπὸ εργαλεία τορνεύματα,
 τέτοιαν που κάποτε ο Θίβρων εἶχε, που του Τάνταλου
 χωρίς ἀντίσταση ἔχασε τα τάλαντα ο ἀντρας.

Σχόλια

Φακῇ: Πρόκειται για το ευρύτατα χρησιμοποιούμενο στην Ελληνική μαγειρική ὄσπριο. Με το αρσενικό (ὁ φακός) δηλώνεται το φυτὸ και ο καρπός, ενώ με το θηλυκό (ἡ φακῇ) το ἔδεσμα. Εθεωρεῖτο φτωχικὸ φαγητό.

Τις ιδιότητες και τους τρόπους παρασκευῆς του ροφήματος ἢ του ζωμοῦ της φακῆς περιγράφει ο Διοσκουρίδης, ενώ αρκετές πληροφορίες δίνουν και τα συγγράμματα του Ιπποκράτη, του Ορειβάσιου κ.ά., κατὰ τα οποία ἦταν παχύχυμον κακόχυμον καὶ βραδύπορον ὄσπριον ὅταν την ἔτρωγαν με τα λέπυρα, ὅταν ὁμως της αφαιρούσαν τον φλοιό γινόταν το πιο θρεπτικό, υγιεινὸ και εὐπεπτο ὄσπριο. Την προσέφεραν στα περίδειπνα, τα γεύματα πρὸς τιμὴν νεκρῶν, και συνήθως στον ζωμό περιέχυναν ξίδι. Το κωμικὸ στοιχείο ἐδῶ δημιουργεῖται ἀπὸ την ἀντίθεση του ἀπλοϊκοῦ φαγητοῦ με το πολὺτιμο σκεὺς που το συνοδεύει, δείγμα και αὐτὸ της απουσίας του καλοῦ γούστου και του αἰσθήματος του μέτρου ἀπὸ τους ἀνθρώπους της εποχῆς.

A22. Κρέας (F19)

Αθην. 15, 702b

Σώπατρος γὰρ ὁ φλυακογράφος ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ δράματι Φακῇ λέγει οὕτως·

(v. 1) Κρεανομοῦμαι, καὶ τὸν ἐκ Τυρρηνίας
οἶνον σὺν ὀπτῷ λαμβάνειν ἐπίσταμαι.

Γιατί ο Σώπατρος ο φλυακογράφος στο δράμα του που επιγράφεται Φακῇ λέει τα εξής:

(στ. 1) Μερίδα κρέατος για με να κόβω, και το Τυρρηνικό
κρασί με κρέας οφτό να καταπίνω ξέρω.

Σχόλια

στ. 1. κρεανομοῦμαι: «κόβω, μοιράζω το κρέας». Το συμπόσιο της Φακῆς μπορεί να έγινε προς τιμὴν νεκρού, χωρίς να αποκλείεται η κωμική απόδοσή του.

στ. 2. ἐπίσταμαι: Και δεύτερο ρήμα στο απόσπασμα, δεύτερος επίσης ρηματικός τύπος δίπλα στο λαμβάνειν. Είναι εμφανής η προσπάθεια του Σώπατρου να δώσει την ατμόσφαιρα ενός γεύματος όπου οι συνδαιτυμόνες είναι ενεργητικοί και γρήγοροι, και κωμικοί, στον τρόπο με τον οποίο πλησιάζουν ή και ετοιμάζουν το φαγητό. Το ἐπίσταμαι σημαίνει γνωρίζω καλά, είμαι ικανός να εφαρμόσω τη θεωρητική μου γνώση. Ηχεί έτσι κωμικά το ότι κάποιος χρειάζεται ειδικές γνώσεις προκειμένου να καταφέρει να πιει και να γλεντήσει με το κρασί και τα ψητά.

A23. Αγκινάρα (F21)

Αθην. (Επιτ.) 2, 71a-b

Ἀλλὰ μὴν καὶ κινάραν ὠνόμασε (sc. τὴν κάκτον) παραπλησίως ἡμῖν Σώπατρος ὁ Πάφιος.

Και αγκινάρα όμως την ονόμασε (δηλ. την κάκτο) όμοια με μας ο Σώπατρος ο Πάφιος.

Σχόλια

κινάραν: Πρόκειται για τη γνωστή μας αγκινάρα· χαρακτηριστικός είναι ο τύπος με τον οποίο επεβίωσε η λέξη στην Κυπριακή διάλεκτο μέχρι τις μέρες μας, ως «τζινάρα». Για το φυτό και τους τρόπους παρασκευής του (έδεσμα, χολώδης χυμός, αφέψημα, λοπάς) μας πληροφορεί ο Γαληνός.

Εικ. 5: KINAPA

A24. Κρασί (F23b)

Αθήν. Έπιτ. 11, 784b

Καὶ πάλιν·

(v. 1) *Nā*μα μελισσῶν ἡδὺ μὲν ὄρθρου
καταβανκαλίσαι τοῖς ὑπὸ πολλῆς
κραιπαλοβόσκου δίψης κατόχοις.

Και πάλι:

(στ. 1) Γλυκό σαν μέλι νάμα την αυγή
να το καταρουφήξουν όσοι απ' την πολλή
του βραδυνού του μεθυσιού κατέχονται τη δίψα.

Σχόλια (F23b):

στ. 1. νάμα μελισσῶν: Το ουσ. *nā*μα χρησιμοποιείται για κάθε τι που ρέει, συνήθως όμως για νερό από πηγές (από την ίδια ρίζα: Ναϊάδες και Νηρηίδες, ναυτικός, κ.λπ.). Στην περίπτωση μας η σύνδεση με τις μέλισσες υποδηλώνει πιθανώς πρόθεση του Σώπατρου να συνδέσει την καθαρότητα, την άριστη ποιότητα του κρασιού, που εκφράζεται με το *nā*μα, με τη γλυκύτητα του μελιού των μελισσών.

Αξιοποίηση A20-A24

- Διατροφή των Αρχαίων Κυπρίων (φακή, τραγήματα, μήκων, μήτρα γουρουνίσια, ξίδι, κρέας, κρασί, αγκινάρα, νάμα). Σύνδεση των αποσπασμάτων με το A15 (F1) και την προτεινόμενη αξιοποίησή του.
- Κυπριακές λέξεις: «φακή» και όχι «φακές», «οφτόν» και όχι «ψητό», «τζινάρα» και όχι «αγγινάρα».
- Κυπρίων γεύσεις. Έρευνα για τις γευστικές προτιμήσεις των κατοίκων της Κύπρου από τα αρχαία χρόνια μέχρι τις μέρες μας. (Θεματική εργασία: Αρχαία Ελληνικά, Οικιακή Οικονομία, Αγωγή Υγείας). Επιβιώσεις στη σύγχρονη μαγειρική. Παρουσίαση αποτελεσμάτων με τη μορφή γραπτού λόγου (περιγραφή) σε συνδυασμό με σχετικές αναπαραστάσεις μέσα από σχέδια των μαθητών/τριών.
- Συνεργασία με το μάθημα της Οικιακής Οικονομίας (Διατροφή – διατροφική αξία και τρόπος παρασκευής εδεσμάτων) και Φυσιογνωστικών (Διερεύνηση των φυτών, σχέση με την Κύπρο, η ποικίλη χρήση των φυτών). Σύνδεση του αποσπάσματος με το A5 (Κύπρια έπη F4).

1β. ΣΩΣΙΠΑΤΡΟΣ

Υπάρχουν ισχυρές ενδείξεις για την ταύτιση Σώπατρος / Σωσίπατρος. Το Σώπατρος μπορεί να αποτελεί βραχύτερο τύπο του Σωσίπατρος. Αν όντως ταυτίζεται με τον Σωσίπατρο, η συνολική εικόνα Σώπατρος / Σωσίπατρος σηματοδοτεί κι αυτή κατά ένα μέρος τη μετάβαση από τη Μέση στη Νέα κωμωδία.

Στο έργο του *Καταψευδόμενος* παρουσιάζει έναν μάγειρα, που προσπαθώντας να διδάξει σ' έναν νεότερό του τα μυστικά της τέχνης του, συχνά πέφτει σε υπερβολές και λέει πράγματα που δεν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα του επαγγέλματός του.

Εικ. 6: ΣΚΗΝΗ ΣΥΜΠΟΣΙΟΥ

A25. ΚΑΤΑΨΕΥΔΟΜΕΝΟΣ (F1)

Αθην. 9, 377f

Μέγας δέ ἐστι σοφιστής καὶ οὐδὲν <ἀποδέων> τῶν ἰατρῶν εἰς ἀλαζονείαν καὶ ὁ παρὰ Σωσιπάτρῳ μάγειρος ἐν Καταψευδομένῳ λέγων ὧδε· (...)

(v. 24) (A.) ἄκουσον, ὦγαθέ·

(v. 25) δεῖ τὸν μάγειρον εἰδέναι πρῶτιστα μὲν
περὶ τῶν μετεώρων, τάς τε τῶν ἄστρον δύσεις
καὶ τὰς ἐπιτολάς καὶ τὸν ἥλιον πότε
ἐπὶ τὴν μακράν τε καὶ βραχεῖαν ἡμέραν
ἐπάνεισι, κὰν ποίοισιν ἐστι ζῳδίοις.

(v. 30) τὰ γὰρ ὄψα πάντα καὶ τὰ βρώματα σχεδὸν
ἐν τῇ περιφορᾷ τῆς ὅλης συντάξεως
ἐτέραν ἐν αὐτοῖς λαμβάνει τὴν ἡδονήν.
ὁ μὲν οὖν κατέχων τὰ τοιαῦτα τὴν ὥραν ἰδὼν
τούτων ἐκάστοις ὥς προσήκει χρήσεται,

(v. 35) ὁ δ' ἀγνοῶν ταῦτ' εἰκότως τυντλάζεται.
πάλιν τὸ περὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἴσως
ἐθαύμασας τί τῇ τέχνῃ συμβάλλεται.
(Δημ.) ἐγὼ δ' ἐθαύμασ'; (A.) ἀλλ' ὅμως ἐγὼ φράσω·

τοῦπτάνιον ὀρθῶς καταβαλέσθαι καὶ τὸ φῶς
(v. 40) λαβεῖν ὅσον δεῖ καὶ τὸ πνεῦμ' ἰδεῖν πόθεν
ἐστίν, μεγάλην χρεῖαν τιν' εἰς τὸ πρᾶγμ' ἔχει.
ὁ καπνὸς φερόμενος δεῦρο κἀκεῖ διαφορὰν
εἶωθε τοῖς ἔψουσιν ἐμποιεῖν τινα.

τί οὖν ἔτι σοι δίδειμι τὰ στρατηγικά;
(v. 45) ἔχω γε τὸν μάγειρον. ἡ τάξις σοφὸν
ἀπανταχοῦ μὲν ἐστὶ κὰν πάσῃ τέχνῃ·
ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς δ' ὥσπερ ἡγεῖται σχεδόν.
τὸ γὰρ παραθεῖναι κἀφελεῖν τεταγμένως
ἕκαστα καὶ τὸν καιρὸν ἐπὶ τούτοις ἰδεῖν,

(v. 50) πότε δεῖ πυκνότερον ἐπαγαγεῖν καὶ πότε βάδην,
καὶ πῶς ἔχουσι πρὸς τὸ δεῖπνον καὶ πότε
εὐκαιρον αὐτῶν ἐστὶ τῶν ὄψων τὰ μὲν
θερμὰ παραθεῖναι, τὰ δ' ἐπ' ἀνέντα, τὰ δὲ μέσως,
τὰ δ' ὅλως ἀποψύξαντα, ταῦτα πάντα <δὴ>

(v. 55) ἐν τοῖς στρατηγικοῖσιν ἐξετάζεται
μαθήμασιν. (Δημ.) † τίς δὴ τι † παραδείξας ἐμοὶ
τὰ δέοντ' ἀπελθὼν αὐτὸς ἡσυχίαν ἄγε.

Μεγάλος σοφιστής και καθόλου κατώτερος από τους γιατρούς στην αλαζονεία (εἶναι) και του Σωσιπάτρου ο μάγειρος στον Καταψευδόμενο, ο οποίος μιλά μ' αυτόν τον τρόπο: (...)

(στ. 24) (A.) Άκου, καλέ·

(στ. 25) να ξέρει πρώτα-πρώτα πρέπει ο μάγειρος

- για τα ουράνια σώματα, και για των αστεριών τις δύσεις
και τις ανατολές, κι ο ήλιος πότε
και στη μεγάλη του και στη μικρή του μέρα
επιστρέφει, και σε ποια ζώδια είναι.
- (στ. 30) Γιατί σχεδόν τα φαγητά και τα εδέσματα όλα
με την περιφορά με τάξη του όλου σύμπαντος
άλλη τη γλύκα μέσα τους ανάλογα λαμβάνουν.
Όποιος λοιπόν ετούτα δα κατέχει, την ώρα βλέποντας
από αυτά το κάθε τι όπως αρμόζει θα το κάνει,
- (στ. 35) μα όποιος αγνοεί αυτά ευλόγως τα λασπώνει.
Πάλι τα της αρχιτεκτονικής μπορεί
απορία να 'χεις στην τέχνη τι προσφέρουν.
(Δημ.) εγώ 'χω απορία; (Α.) Εγώ όμως θα σου πω·
το μαγειριό ορθά να στρώσεις και το φως
- (στ. 40) να το 'χεις όσο πρέπει και τον αέρα πόθεν
έρχεται να βλέπεις, μεγάλην έχει χρεία για το πράγμα.
Ο καπνός εδώ κι εκεί σαν φέρεται, επίδραση
όλο και κάποια στους ψήστες συνήθως ενασκει.
Γιατί λοιπόν σου αναπτύσσω ακόμα τη στρατηγική;
- (στ. 45) Γιατί έχω βέβαια τον μάγειρο! Σοφή η τάξη
απανταχού είναι και στην κάθε τέχνη·
και στη δική μας την πρωτεύουσα σχεδόν κατέχει θέση.
Γιατί να παραθέσεις και με τάξη να σηκώσεις
το κάθε τι και την κατάλληλη γι' αυτά περίσταση να δεις,
- (στ. 50) πότε πυκνότερα να φέρεις πρέπει και βάδην πότε,
και πώς έχουν για το δείπνο μα και πότε
κατάλληλη γι' αυτά περίσταση είναι απ' τα ψητά άλλα
ζεστά να παραθέσεις και χλιαρά άλλα, άλλα μέτρια
κι άλλα εντελώς ξεπαγιασμένα, ετούτα βέβαια όλα
- (στ. 55) στα περί της στρατηγικής τα εξετάζουν
τα μαθήματα. (Δημ.) Αφού κατέδειξες σε μένα
όσα πρέπει, άμε ο ίδιος στο καλό κι ησύχαζε.

Σχόλια

στ. 39. τουπτάνιον: Όπτάνιον (<όπτός, ἔψω) είναι ο τόπος στον οποίο ψήνονται τα φαγητά, το μαγειρείο. Η φράση τουπτάνιον ὀρθῶς καταβαλέσθαι φαίνεται να σημαίνει την πράξη τού να τοποθετεί κανείς τα αναγκαία για το ψήσιμο του φαγητού στον ορισμένο χώρο του οπτανίου, το στρώσιμο του μαγειριού, μάλλον, παρά την τοποθέτηση καυσόξυλων.

Αξιοποίηση

- Ουράνια σώματα: Τι γνώριζαν οι Αρχαίοι Έλληνες και τι νέο γνωρίζουν οι σύγχρονοι επιστήμονες;
- Φαγητά – διατροφή. Σύνδεση με Α20 και Α22, βλ. και Αξιοποίηση Α15 και Α20-Α24 (Σώπατρος).
- Σύνδεση του αποσπάσματος με το Επίγραμμα Α41 (Ε50. Στον Βάκχη τον μάγισσα), με στόχο να διακρίνουν οι μαθητές τη μεγάλη σημασία που δινόταν και δίνεται στη μαγειρική τέχνη.